

5. Dels Jardinets als Josepets, l'evolució d'un camí del Pla de Barcelona

Josep Maria Contel Ruiz

Taller d'Història de Gràcia Centre d'Estudis

Índex

Introducció	3
L'antic camí de Barcino a Castrum Octavianum	5
El Cinc d'Oros	9
Els Jardinetes de Gràcia	13
Casa Fuster	17
El Pla de Salmerón	21
Casa Cama i Ecurra	24
La Fonda dels Ninots	27
El primer tramvia de Barcelona	30
Casa Francesc Cama	33
Finca de la Fontana	36
Gran Metro	39
Casa Baró de la Barre	42
Can Trilla	45
El primer autobús, plaça Catalunya - Plaça Trilla	48
Escola Vedruna	51
La Plaça de Lesseps	54
La primera cotxera del tramvia	58
Ca l'Alegre	61
La cotxera del metro	64
El convent dels Josepets	67
A tall de cloenda	70
Itinerari	73
Bibliografia	75

Introducció

Imatge del Pla de Salmerón sobre l'any 1910. EDICIÓN SAMSOT Y MISSÉ HNOS./AMDG Fons CEG

Com tantes carreteres que creuen les poblacions d'arreu, Gràcia també ha tingut la seva carretera, ara el carrer gran, carrer major, inclús Salmerón. Una via de comunicació moderna, per a una nova urbs. Si l'anterior camí que unia Barcelona i Sant Cugat anava per rieres i torrents, la nova via necessitava assentar-se en un terreny prou regular i ampli que permetés construir-hi a banda i banda, cosa que rieres i torrents, per la seva orografia, no permetien.

Gràcia, un territori no gaire gran, amb unes quantes masies i un convent, es va convertir en l'espai desitjat d'una Barcelona gairebé medieval, sobrepoblada, poc

airejada, amb pocs espais on socialitzar-se i tancada d'ençà que queia el sol fins que tornava a sortir. Per tant, Gràcia eren unes terres properes a la ciutat en les quals la ciutat podia créixer d'una altra manera.

Amb aquests nou plantejaments s'hagué de pensar en una nova via per comunicar-se i que no fos una aventura. D'aquí en sortirà la urbanització del passeig de Gràcia i com no del Carrer Gran del districte dels afores de Barcelona, un apèndix, un suburbi de la ciutat més moderna.

El tram de la via entre el Cinc d'Oros i la plaça de Lesseps està format per la capçalera o final del passeig de Gràcia i el carrer Gran, un punt d'unió en el qual

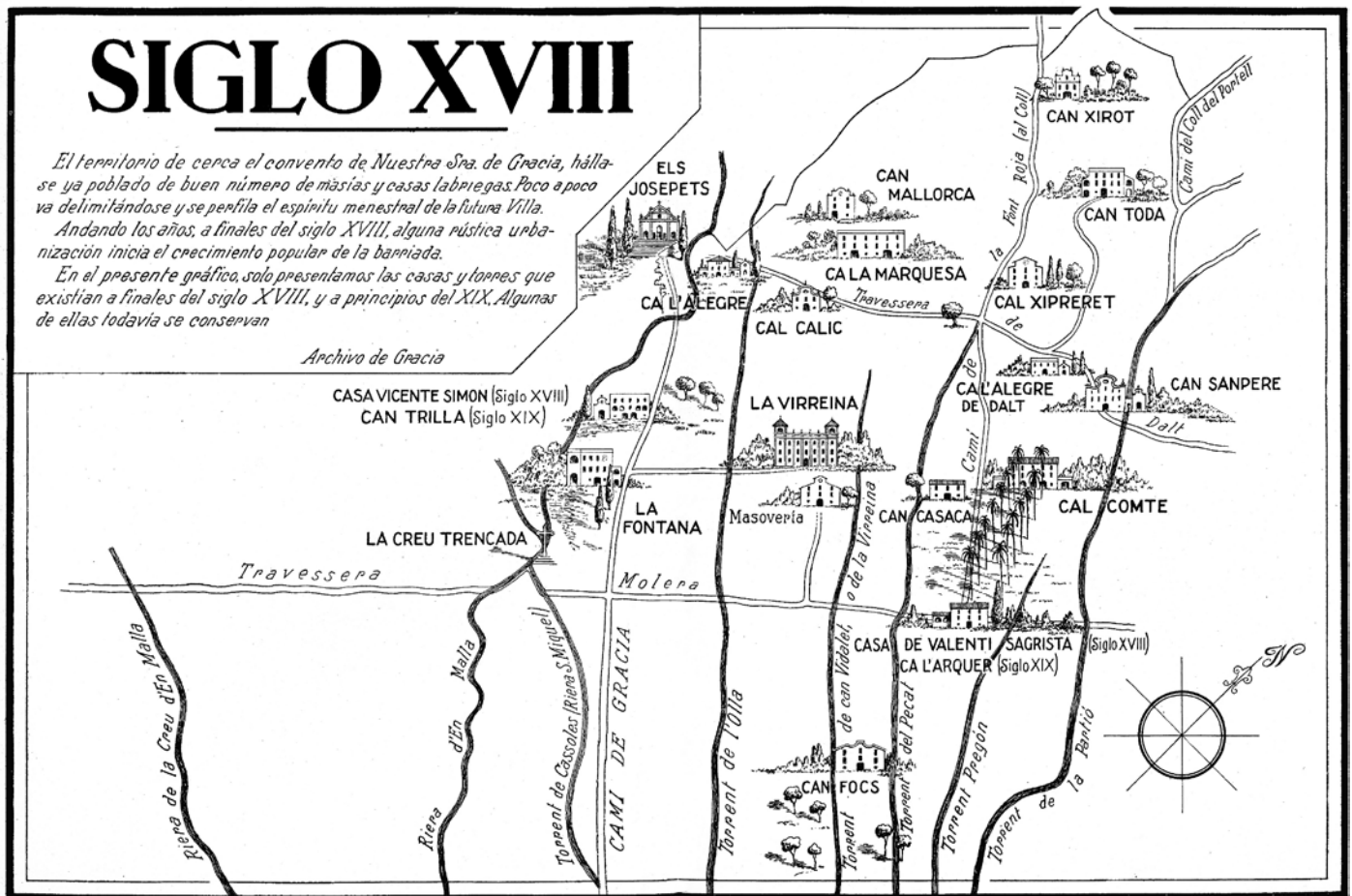
convergeixen dues vies d'amplada diferents i que obliga a configurar la banda de baix del carrer Gran com un embut, un espai conegut com el Pla de Salmerón, en record del que fou el tercer president de la Primera República Espanyola.

Des dels inicis d'aquest carrer pensat com l'artèria principal d'aquest territori, on moltes de les seves cases primigènies donaren pas a nous edificis de gran valor arquitectònic i ha estat un punt de dinamització del seu entorn. La rapidesa amb què es va urbanitzar, acollint tota mena d'establiments va fer que es convertís en una via de primer ordre, amb l'òmnibus, el tramvia, l'autobús, el metro, així com tota mena de vehicles. Fou un punt de referència de tota la societat gracienc, en el qual s'establiren cinemes, entitats bancàries i darrerament de botigues franquiciades.

Culturalment, el carrer Gran de Gràcia, durant dècades, ha acollit processons, esdeveniments del carnaval, desfilades cíviques, cercaviles, i segurament una de les més importants la de la diada de Sant Medir, el 3 de març, de cada any, amb motiu també que Josep Vidal Granés, el seu iniciador, regentés un forn en diferents botigues del carrer, fins a arribar a comprar la finca de la cantonada dels carrers Gran amb el de Sant Marc.

Al llarg del temps i en l'actualitat el carrer Gran ha estat una artèria bàsica per a la vila i un punt de trobada dels veïns de la vila, amb la seva pacificació durant els dies del Comerç al Carrer i dels caps de setmana o durant la pandèmia, i la via s'ha convertit en un lloc per poder estirar les cames i saludar amics i coneguts.

L'antic camí de Barcino a Castrum Octavianum

Plànol de la vila de Gràcia, amb els seus camins, rieres i torrents, i masies a finals del segle XVIII. AMDG

E stava el pagès Medir semblant faves a un camp prop del Castrum Octavianum (Sant Cugat del Vallès) quan de sobte aparegué el bisbe Sever de Barcelona, que fugia de la persecució decretada per l'emperador Dioclecià [...] aparegué a la vall de Gausac un grup d'homes armats, que s'aproparen al pagès i li preguntaren pel bisbe de Barcelona [...] se l'emportaren pres cap al Castrum Octavianum... Anys més tard, entorn d'aquest indret es va aixecar l'ermita de Sant Medir.

L'antic camí de Barcino -Barcelona- a Castrum Octavianum -Sant Cugat del Vallès-, ve d'antic. És un camí

de l'època romana que anava fins a la població d'Egara -Terrassa- creuant la serra de Collserola per la vall de Gausac -vall de Sant Medir-. Un camí primitiu que seguia un traçat molt similar al que faríem avui, sortint de la plaça Nova, Portal de l'Àngel, passeig de Gràcia, carrer de Gran de Gràcia, plaça de Lesseps, avinguda de la República Argentina, plaça d'Alfonso Comín, fins a arribar a la carretera de la Rabassada, seguint la sinuositat de la qual s'arriba a Sant Cugat.

Avui aquest camí, que ara està urbanitzat, fa més de mil tres-cents anys era una via de ferradura, de terra, que s'obria pas per antigues rieres o torrents buscant la traça més favorable per tal d'oferir un pas al més

accessible possible. Un camí com el d'avui, que unia dues poblacions no gaire llunyanes entre si.

Aquest canvi es va produir a començaments del segle XIX amb la urbanització del passeig de Gràcia i del carrer de Gran de Gràcia, i la construcció de la carretera de Gràcia a Sant Cugat promoguda per la Diputació de Barcelona, dins del Projecte d'unir la Vila de Gràcia amb la ciutat de Manresa, el 1877.

El passeig de Gràcia

Els orígens del passeig de Gràcia o antic camí de Gràcia, en època medieval, cal anar a cercar-los l'any 1427, quan l'orde dels franciscans observants col·locaren la primera pedra del nou convent, fora de muralles, en un indret que en l'actualitat seria el passeig de Gràcia entre els carrers de Casp i la Gran Via. Amb el pas dels anys, el convent de Jesús i les quatre cases que s'aixecaren al seu entorn fou conegut també com el barri de Jesús. Un raval que fou destruït durant el setge de Barcelona de 1714. Poc després, el convent va ser reconstruït a l'altura dels carrers d'Aragó i de Pau Claris, que també fou arrasat durant la Guerra del Francès el 1813 i que propicià que el 1817 l'ordre s'instal·lés a l'entrada del carrer Gran.

El 1816 es promulgà un decret pel qual es prohibia edificar al camí de Jesús. El 1821 l'ajuntament lliberal de Barcelona inicià la urbanització del passeig. Unes obres que, arran de l'epidèmia de febre groga que va patir la ciutat, el 1821, quedaran aturades. Dos anys després, arran del conflicte entre liberals i absolutistes i l'arribada de l'exèrcit dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, que va provocar la tornada de l'absolutisme al país, quedà aturada definitivament. Mesos després, el capità general de Catalunya, Francisco Bernaldo de Quirós, marquès de Campo Sagrado, les reprengué.

El nou passeig, amb una amplada de quaranta-dos metres, amb quatre fileres d'arbres i una calçada força ampla, permetia a carruatges i gents lluir les seves millors gales. Era un espai que l'aristocràcia del moment es feu seu durant unes quantes dècades; una via que va anar guanyant importància i que va propiciar la instal·lació de diferents llocs d'esbarjo com, el Jardí de les Delícies, el Teatre Tívoli, els Camps Elisis, el Prado Catalán, el Teatre

de Varietats, el Jardí d'Euterpe, el Jardí Espanyol, el Teatre de la Sarsuela, el Teatre del Bon Retir, o el Teatre Novedades.

Amb la urbanització del passeig a partir del pla de l'Eixample de Cerdà, tots aquests locals anaren desapareixent, i van ser substituïts per tota mena de nous edificis, alguns d'ells de tall modernista. En el segle XX, davant del col·lapse d'establiments bancaris a la plaça de Catalunya, moltes d'aquestes entitats s'estengueren a banda i banda del passeig, convertint-lo en una mera via mercantil. Amb la fusió, desaparició o trasllat d'aquestes entitats, els seus locals s'han convertit en botigues d'alta volada, joieries, botigues de roba de moda de grans marques, hotels, bar i restaurants, cosa que els ha retornat l'essència inicial tan cobejada per l'aristocràcia.

En límits territorials, entre el 1850 i 1897, el terme municipal de Barcelona finia al carrer de Provença, on començava el de la vila de Gràcia, on s'instal·là amb el temps una caseta de consum: *els burots*. Amb la pèrdua de l'autonomia municipal de Gràcia, aquesta part de la vila es va convertir en l'Eixample barceloní.

El carrer Gran de Gràcia

El carrer Gran de Gràcia està urbanitzat com diu Marc-Aureli Vila i Camaposada entre dues aigües, el Torrent de l'Olla i la Riera de Cassoles-Sant Miquel. Prolongació del passeig de Gràcia cap a muntanya, aquesta via començà en l'anomenat avui Pla de Salmerón i arriba fins a l'entrada de la plaça de Lesseps, lloc on la Riera de Vallcarca canviava de nom per convertir-se en la Riera de Cassoles.

Quan, a finals del segle XVIII, es començà a parlar de traçar plans per convertir les terres rurals de Gràcia en una nova zona urbana prop de la ciutat, El projecte inicial, com havia passat i continua passant, consistia a urbanitzar primer als vorals de la via important, la carretera. En aquest cas, Gràcia tenia dues vies: la Travessera i el carrer Gran.

Pel que fa a les urbanitzacions, les dates donades, són les de cadascun dels projectes i pràcticament tots coincideixen amb la sortida de les parcel·les al mercat. Petites peces de terra en les quals els nous propietaris havien d'aixecar un edifici abans de dos anys.

La major part de la urbanització del carrer Gran es va fer en molt pocs anys entre el 1802 i el 1836, un període en el qual, arran de la Guerra del Francès entre el 1808 i el 1814, quedà aturada qualsevol iniciativa constructiva. El 1836, d'una banda, quedava encara per urbanitzar la part de la Finca de la Fontana i una part de la banda Llobregat per sobre del carrer de les Carolines i l'entrada a la plaça de Lesseps. Aquesta via va quedar ben aviat perfectament configurada. Una nota curiosa és la seva numeració, contínua i no alterna com la coneixem avui.

La primera urbanització fou el 1802, en terres de Rosa Castelló Galvany, a la banda Llobregat, una parcel·la delimitada pel carrer Gran i la Travessera, dos camins que enllaçaven la futura vila amb diferents poblacions de l'entorn, i tancava aquest perímetre la Riera de Sant Miquel. Inicialment, es parcel·là tot el frontal del carrer Gran entre el carrer d'Esparreguera i la Travessera. La banda de la Riera de Sant Miquel s'urbanitzà el 1835.

Continuant per la banda Llobregat, l'any 1819, es parcel·là el tram entre els carrers de Sèneca i d'Esparreguera. El 1827, Marc d'Olives, entre la travessera de Gràcia el límit amb de la de finca de la Fontana de Vicenç de Roca i Pi. I el 1836, Antoni Rabassa, urbanitzava el tros que hi havia entre la Fontana i la propietat de can Trilla, on hi havia la Masia.

Quant a la banda Besòs del carrer, el 1805, es parcel·là el tram entre els carrers de Goya i de Sant Domènec. També, el 1805, es va urbanitzar el tros entre els carrers

de Sant Domènec i la Travessera. Un any més tard, el 1806, Baltasar de España, feia el mateix entre els carrers de Ros de Olano i del Montseny. El 1824 s'urbanitzaven 8 parcel·les a tocar del convent de Jesús. L'any 1826, la parcel·lació es va estendre entre el projecte de 1824 i el carrer de Goya. De nou, Baltasar de España urbanitzava un tros de la seva propietat, el 1826, entre els carrers de la Travessera i de Ros de Olano. El 1827, es donava forma al tram entre els carrers de Santa Àgata i la Riera Vallcarca, a l'entrada de la plaça de Lesseps. I el 1830, Àgata Trilla, Besos, parcel·lava una peça per sobre del carrer d'Astúries i de Santa Àgata.

Amb tot, el 1836 quedaven sense urbanitzar unes petites porcions de terres: la finca la Fontana, el tram entre els carrers del Montseny i el d'Astúries i un petit tros sobre aquest carrer, la part de la masia can Trilla i el tros també citat per sobre de Santa Àgata fins a la Riera de Vallcarca.

Una nova via que va acollir sobretot a la banda de baix, fondes i cafès i a la mitjana, quadres i cotxeres de cotxes de cavalls que feien trajectes sobretot entre la vila i la ciutat, així com tota mena d'establiments comercials.

Com a via de comunicació a banda de les tartanes i altres cotxes de cavalls, també acollí el 1859, la primera línia d'òmnibus de la Central Barcelonesa entre la Rambla i el carrer Gran. El 1872 el primer tramvia entre la Rambla i la plaça de Lesseps i el 1906, el primer autobús entre les places de Catalunya i de Trilla.

L'apunt

En aquells anys, els que disposaven de carruatge propi no tenien cap problema, ja que sempre el podien tenir a punt. Per contra, els que volien traslladar-se de Gràcia a Barcelona, o viceversa, havien d'anar a cercar un transport de passatgers, anomenat Sibinas, uns carruatges petits de tipus tartana, tirats per un cavall i que sortien del carrer Gran cantonada a la Travessera, i per quatre quartos et portaven fins al Portal de l'Àngel. El propietari d'aquests vehicles era en Pessigaina, que tenia la cotxera al carrer Gran núm. 115, just al costat d'on avui hi ha el restaurant McDonald's.

La imatge

Cruïlla del carrer Gran de Gran amb la travessera de Gràcia, durant la Festa Major de la vila de l'any 1935.

El Cinc d'Oros

Vista aèria de l'espai del Cinc d'Oros l'any 1929. AUTOR DESCONEGUT/AFB

Durant anys la cruïlla del passeig de Gràcia amb la Diagonal va ser coneguda com a Cinc d'Oros, ja que l'espai acollia una rotonda central i quatre d'iguals però més petites al voltant, la qual cosa creava una imatge semblant a la carta de la baralla espanyola. Un indret que, malgrat que avui administrativament pertany al districte de l'Eixample, ha estat sempre en territori històric de la vila de Gràcia, que estenia la seva demarcació fins al carrer de Provença. Una intersecció de la primera Diagonal urbanitzada entre el carrer de Pau Claris i la plaça Macià, en el poble de Gràcia.

Si inicialment l'espai era només un encreuament de vies urbanes, amb el temps es va convertir en un centre neuràlgic de trànsit i d'activitats, sobretot d'ençà que es va aixecar el primer monument a Pi Margall i les posteriors modificacions, fins a arribar a un altre nom popular, "el llapis", arran de l'obelisc que hi ha. Un lloc estratègic en el qual s'han celebrat la rua de Carnaval, la cavalcada de la Mercè, desfilades militars, jures de banderes, manifestacions de tota mena, entre molts altres esdeveniments que s'han viscut al seu entorn.

Pel que fa al nom, l'imposat pel franquisme de "plaça de la Victòria", el del primer Ajuntament de

Barcelona democràtic de “Juan Carlos I”, o el darrer, “Cinc d'Oros”, nom popular que va ser aprovat per l'Ajuntament, el 23 de setembre del 2016.

L'obelisc de Pi Margall “el llapis”

Francesc Pi i Margall, nascut a Barcelona el 1824 i mort a Madrid el 1901, va ser un polític republicà compromès important i el segon president de la Primera República Espanyola, l'any 1873, en un mandat que només va durar trenta-vuit dies.

Des de la seva mort, el 1901, hi va haver diferents intents d'aixecar o fer un monument a la seva memòria, però, malgrat la bona voluntat dels uns i dels altres, sempre algú acabava posant-hi pals a la roda, fins que finalment es va bastir en l'encreuament de la Diagonal amb el passeig de Gràcia.

És un monument que gairebé tothom coneix popularment com *el llapis* i que ha estat en dansa prop de cent anys, però que, malgrat haver-se escrit de moment el darrer capítol, el 30 de gener de 2011, la història de les restes del monument, l'obelisc, encara no han acabat.

Repasant-ne la història, aquesta comença el 19 de setembre de 1915, quan l'alcalde accidental de Barcelona, Pich i Pon, va col·locar la primera pedra del futur monument, que s'havia d'erigir en aquest indret, per retre homenatge a Pi i Margall. Va ser un acte, en el qual es va evitar en tot moment fer qualsevol referència republicana de l'homenatjat, i hi va assistir un nombrós públic, així com la Banda Municipal de Barcelona.

Els mesos van anar passant sense que s'hi fes res més, fins que l'abril de 1917 s'hi va posar “una segona primera pedra”, mentre s'legia l'escultor Miquel Blay perquè fes l'escultura corresponent. De nou el temps va anar passant sense que avancessin les obres, que es van paraitzar definitivament amb l'arribada de la dictadura de Primo de Rivera. Amb tot, l'any 1925 es va fer una reurbanització de l'espai central del Cinc d'Oros.

Uns anys més tard, amb la proclamació la Segona República, el projecte del monument es va revifar, i mentre es decidia qui seria l'escultor de l'obra, ja que

s'havia abandonat el projecte de Miquel Blay, es va col·locar provisionalment un bust elaborat per l'escultor Felip Coscolla sobre una mena de peanya o columna feta de maons i de molt mal gust que donava una imatge negativa d'aquell espai.

Poc temps després, per escollir el nou monument, es va convocar un concurs que va guanyar, l'any 1932, l'escultor Josep Viladomat. El monument es va anomenar *flama* i el configurava una dona nua, amb una gorra frígia –símbol de la República– i un ram de llorer a la mà. Per complementar aquesta peça, més d'inspiració republicana, Joan Pié va fer un gran medalló dedicat a Francesc Pi i Margall, el qual es va incrustar en la paret de la base del monument amb la inscripció “1824 - 1901, Barcelona a Pi i Margall”.

Amb aquests dos components, els arquitectes municipals Florensa i Vilaseca van idear la construcció d'un obelisc per ajuntar les dues peces i hi col·locaren el medalló al peu i l'estàtua de la República al cim.

Però el conjunt monumental continuava sent maleït, perquè la inauguració, prevista per al 29 de novembre de 1934, es va ajornar sense data amb motiu dels fets del 6 d'octubre, en què el Govern de la Generalitat va acabar destituït. Pocs mesos després, el 29 de gener de 1935, l'alcalde de Barcelona, Joan Pich i Pon, va fer retirar les tanques i altres andròmines que l'envoltaven, i el monument es va incorporar al paisatge urbà sense dedicatòria.

Finalment, amb el triomf del Front Popular en les eleccions del mes de febrer de 1936, el monument fou inaugurat amb tota solemnitat el 12 d'abril, amb la presència, entre d'altres, del president de la Generalitat, Lluís Companys. Malauradament, la vida d'aquest monument va ser molt curta, ja que el 13 d'abril de 1939 l'ajuntament franquista va ordenar-ne la retirada.

Desmuntades l'estàtua de la República i el medalló dedicat a Pi Margall, les peces es van guardar en el magatzem municipal del carrer de Wellington, i l'obelisc restà sol al mig del cinc d'oros. Aquesta situació no va durar gaire temps, perquè el 26 de gener de 1940, primer aniversari de l'entrada a Barcelona de l'exèrcit franquista, les noves autoritats municipals van inaugurar, en aquest indret, una nova escultura, obra de Frederic Marès, i que havia quedat en segon lloc en el concurs convocat per l'Ajuntament el 1932.

Aquesta nova estàtua convenientment readaptada es va instal·lar al peu de l'obelisc en comptes de posar-la a la cúspide, on, per poc temps, va acollir una àliga imperial, reflex de la dominació feixista que es vivia. A la nova escultura, anomenada Victòria i que va acabar donant nom a la plaça, l'acompanyaven l'escut oficial d'aquella Espanya simbolitzat per l'àliga i una placa amb la inscripció següent: "A los heroicos soldados de España que la liberaron de la tiranía rojo-separatista. La ciudad agradecida". Durant els anys de la dictadura diferents grups van atemptar contra el complex monumental, que va perdurar tal qual fins al 1979.

Durant la transició, el monument va aplegar moviments de tota mena, des dels seguidors de Blas Piñar, que el 1978 van pintar tot un seguit de creus gammades a les parets de la base de l'obelisc, o de signe contrari, com el del 14 de desembre de 1979, quan uns manifestants van arrencar l'escut utilitzant un senyal de trànsit com a palanca. Poc després col·locaren en el monument l'escut constitucional, i van canviar també el nom de la plaça pel de Joan Carles I.

Però que succeí amb els elements primitius? Amb l'arribada la democràcia, l'escultura de la República va formar part de l'exposició "Catalunya dins l'Espanya Moderna" que es va fer a Madrid el 1983 i a Barcelona al Born el 1985. Més tard, l'estàtua va arribar a Nou Barris, primer a la plaça Sòller, on restà exposada des del 1986, i més tard es va instal·lar davant de la seu del Districte. Finalment, l'escultura i el medalló es van integrar en una gran estructura de ferro amb una agulla metàl·lica de 30 metres d'alçada i que pot recordar l'antic obelisc, obra dels arquitectes Helio Piñón i Albert Vilaplana. Aquest conjunt monumental, aixecat al mig de la plaça de Lluçmajor, va ser inaugurat el 14 de juliol de 1990.

Finalment, el diumenge 30 de gener de 2011, una brigada d'obrers va retirar l'estàtua de la Victòria del seu emplaçament al peu de l'obelisc, enmig d'aplaudiments i visques a la República. L'escultura que va ser traslladada a un magatzem municipal i, després d'un procés de restauració, quedarà exposada en una de les seus del Museu d'Història de Barcelona.

L'apunt

L'any 1906, Pere Falqués va urbanitzar l'espai central d'aquest encreuament, i hi va col·locar sis fanals dissenyats per ell, entorn de la rotonda central. El 1957 l'Ajuntament de Barcelona argumentant que molestaven per la circulació de vehicle de la zona, els va desmuntar i emmagatzemar. Anys més tard, durant la reforma urbanística de l'avinguda de Gaudí, els fanals es recuperaren i s'integraren a la nova rambla.

La imatge

Un grup de persones posen davant del monument de Pi Margall el 12 abril de 1936 poc després de la seva inauguració.

Els Jardinetes de Gràcia

Conjunt monumental de la font de l'Aurora al cap d'amunt dels jardinetes de Gràcia l'any 1929. CARLOS PÉREZ DE RÓZAS/AFB

L'espai central del darrer tram del passeig de Gràcia, entre la Diagonal i el carrer Gran de Gràcia, és conegut des del 1929 com els Jardinetes de Gràcia, quan l'Ajuntament de Barcelona decidí urbanitzar-lo a les portes de l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929. Va ser una obra dissenyada per l'arquitecte Nicolau Maria Rubió i Tudurí, director del Departament de Parcs, Jardins i Arbrat, en aquells moments. Es tracta d'un espai rectangular, envoltat per una filera de plataners a banda i banda i uns grans parterres a la zona central, obert a la intersecció amb la Diagonal i tancat per una font amb brollador d'aigua a l'entrada de Gràcia.

Els jardins, amb el pas dels anys, han acollit diferents peces escultòriques que han mutat a conveniència de les circumstàncies del moment. Inicialment, aquest passeig central va acollir *La font de l'Aurora*, temps més tard *"L'Empordà. Nova oda a Barcelona"*, *"La Lectura. A Pompeu Fabra"*, *"Solc. A Salvador Espriu"*. Uns jardins que, des de 1991, estan dedicats a l'escriptor Salvador Espriu, que hi va viure uns anys.

La part central lliure de parterres, amb el temps, ha acollit fires de tota mena, pistes d'autos de xoc, exposicions, entre altres coses; però n'hi ha dues de significatives, la primera, viscuda pocs dies abans de l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona a finals del mes de gener

de 1939, quan els responsables de la lluita contra els bombardejos col·locaren sobre el parterre més allargat la restes d'un avió alemany *Heinkel He 111* abatut per les forces republicanes, i la segona, entre maig i agost de l'any 2017, quan es va muntar un envelat d'antenes per celebrar els dos-cents anys de la Festa Major de Gràcia.

El carrer de la Bonavista

Fins a l'enderrocament de les muralles de Barcelona, a partir de 1854, com a protecció d'aquestes, els militars no deixaven edificar en un radi de 1.500 vares, és a dir, 1.253, 857 metres, una distància que en termes reals, anava des del Portal de l'Àngel, a la muralla, fins al traçat del carrer de Bonavista. Segons manifesten Jesús Portavella i Isidoro en el seu llibre *Els carrers de Barcelona: Gràcia* "per la bona vista sobre el Pla de Barcelona i la llunyana ciutat que ofería quan es va obrir".

Una peça de terra entre l'hort i el mur del cementiri del convent dels franciscans, entre el torrent de l'Olla il·lesmentat carrer, que el 1835 Francesc Castelló i Raimunda de Castellnou vengueren a Francesc Xatart, qui va urbanitzar-la amb 58 parcel·les i l'obertura dels carrers Claris -carrer de Ferrer de Blanes-, Culebra -carrer de Francisco Giner-, i Estrella -carrer de Martínez de la Rosa, on es començar a construir a partir del 1841.

La font de l'Aurora

Per completar els jardinetes de Nicolau Maria Rubió i Tudurí, s'hi va col·locar la font de l'Aurora, un conjunt monumental, obra de Joan Borrell i Nicolau, que es va inaugurar el vespre del 13 juliol de 1929, amb l'Exposició Internacional de Barcelona en marxa.

Una font que La Vanguardia del 16 de juliol definia amb aquestes paraules:

La fuente que remata el Paseo de Gracia está formada por dos pilones, uno superior y otro inferior. El primero termina por cuatro columnas -procedentes del templo de la Plaza de Cataluña- que vienen coronadas por sendos aguilotos en actitud de vuelo unos y de reposo otros, como símbolo del pensamiento humano.

En el pilón superior están las agrupaciones escultóricas integradas por Minerva, esculpida en mármol y los

Carros del Sol y de la Luna, en bronce. El agua mana del pilón superior y se dirige contra la quilla de la barca, sobre la cual está Minerva, para dar a dicha agrupación escultórica la sensación de movimiento.

Tancava la crònica, explicant que els dos primers dies van visitar la font nombroses persones que se'n van felicitar i dedicant elogis a la Comissió de l'Eixample i al seu president, el marquès de Casa-Pinzón, per les millores fetes. Però no tothom era del mateix parer. Als veïns de Gràcia no els va agradar com havia quedat l'esmentat conjunt ornamental, ja que aquest estava de cara al Cinc d'Oros i d'esquena a la vila de Gràcia. Finalment, a començament dels anys trenta van desmuntar tot el conjunt i les diferents escultures acabaren en un magatzem municipal.

Poc temps després i en el temps diverses escultures d'aquest conjunt, es van anar instal·lant en diferents indrets de la ciutat, on es conserven en l'actualitat. Aquestes són:

La quadriga d'Hèlios", que es va col·locar l'any 1934 al Turó Park.

Nimfa que es pentina, que es troba des del 1968 a la plaça de Joaquim Folguera.

Àligues, que es van instal·lar al Zoo de Barcelona el 1969.

Minerva, que va acabar en una fornícula buida de la façana de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, al passeig de Santa Madrona 49-51 des del 2003.

Selene, ubicada, a petició dels veïns, a l'avinguda de Vallcarca amb el carrer de Velázquez el 2014.

Diana Caçadora i Nimfa despertant-se, que forma part de la col·lecció particular de la família Borrell Nicolau.

L'escultura "L'Empordà. Oda nova a Barcelona"

Arran del centenari del naixement de Joan Maragall, el seu fill, l'escultor Ernest Maragall i Noble, va esculpir un conjunt escultòric de marbre blanc, dedicat al seu pare. Dues dones assegudes, una nua i l'altra amb un vestit molt fi. Una obra titulada *L'Empordà. Oda nova a Barcelona*, que es va instal·lar al mig del gran

parterre dels Jardinets de Gràcia. Va ser inaugurada amb tots els honors per l'alcalde de Barcelona, José María de Porcioles, l'11 de desembre de 1961.

Al cap de poc temps d'inaugurar-se l'escultura, els sectors més conservadors de la societat barcelonina orquestraren una campanya contra aquesta, amb diferents protestes pel fet de mostrar certa actitud lèsbica. Poc temps després, aprofitant la construcció de l'aparcament que hi ha en el subsol dels jardins, l'escultura es va retirar i traslladar fins a una zona apartada del parc de Cervantes, a l'entrada de la Diagonal per la població d'Esplugues de Llobregat.

Acabada la construcció de l'aparcament, Ernest Maragall va sol·licitar en diferents ocasions que la seva obra retornés al seu lloc, demandes que mai tingueren una resposta afirmativa. Finalment, el 1985, quan el seu nebot Pasqual Maragall era alcalde de Barcelona, l'escultura va retornar als Jardinets, al mig del parterre verd.

Poc després, el 26 de juny de 1985, s'estrenava en una de les sales dels cinemes Casablanca el film *Jo et sàludo Maria* de Jean Luc Godard, la qual cosa va motivar que un grup de persones dels sectors més conservadors es concentrassin davant dels cinemes on es projectava per protestar per l'estrena de la pel·lícula. Entre estampes i medalletes resaven el rosari, algun d'ells asseguts en el grup escultòric titllat anys abans de fomentar el lesbianisme. Paradoxes de la vida.

En la cronologia de l'escultura, l'any 2014, arran de l'escultura *Solc* de Frederic Amat en homenatge de Salvador Espriu, l'obra d'Ernest Maragall es traslladà darrere del sortidor, això sí, mirant cap a Gràcia.

La Lectura. A Pompeu Fabra

El 1993 amb motiu del 125è aniversari del naixement de Pompeu Fabra, es va instal·lar al capdamunt

del parterre dels Jardinets, un petit conjunt monumental, *La Lectura. A Pompeu Fabra*, de l'arquitecta municipal de Barcelona Anna Ribas, format per una còpia del relleu de marbre blanc amb la figura d'una dona que llegeix, de Josep Clara, del 1948, i la inscripció en lletres metàl·liques *Barcelona a Pompeu Fabra*.

El monument a Salvador Espriu

Amb motiu del centenari del naixement de Salvador Espriu, el 20 de gener de 2014, l'alcalde de Barcelona, Xavier Trias, va inaugurar, als Jardinets de Gràcia, l'escultura *Solc*, en record i homenatge al poeta. Un indret on va viure més de quaranta anys, primer al número 132 (Casa Fuster) i després en el 118 del passeig de Gràcia.

Una obra de l'artista Frederic Amat que, segons l'autor, és l'empremta que produiria l'obelisc, que es troba en el Cinc d'Oros, en caure a terra. Una gran incisió de formigó, que és el negatiu de l'obelisc que es va aixecar a començament de la dècada de 1930, com a monument a Francesc Pi i Margall, president de la primera república espanyola, anomenada *Solc*, encarregada per la Comissió d'Art Públic de l'Ajuntament.

A l'acte d'inauguració, hi assistiren l'autor de l'obra, Frederic Amat; el conseller de Cultura, Ferran Mascarell; l'alcalde de Barcelona, Xavier Trias i l'actriu Montserrat Carulla, que recità un poema d'Espriu, entre altres personalitats del món polític i cultural.

En la placa commemorativa hi ha escrit el poema d'Espriu:

“Brilla, dins l'únic
coneixement del negre,
l'or del meu somni.”

L'apunt

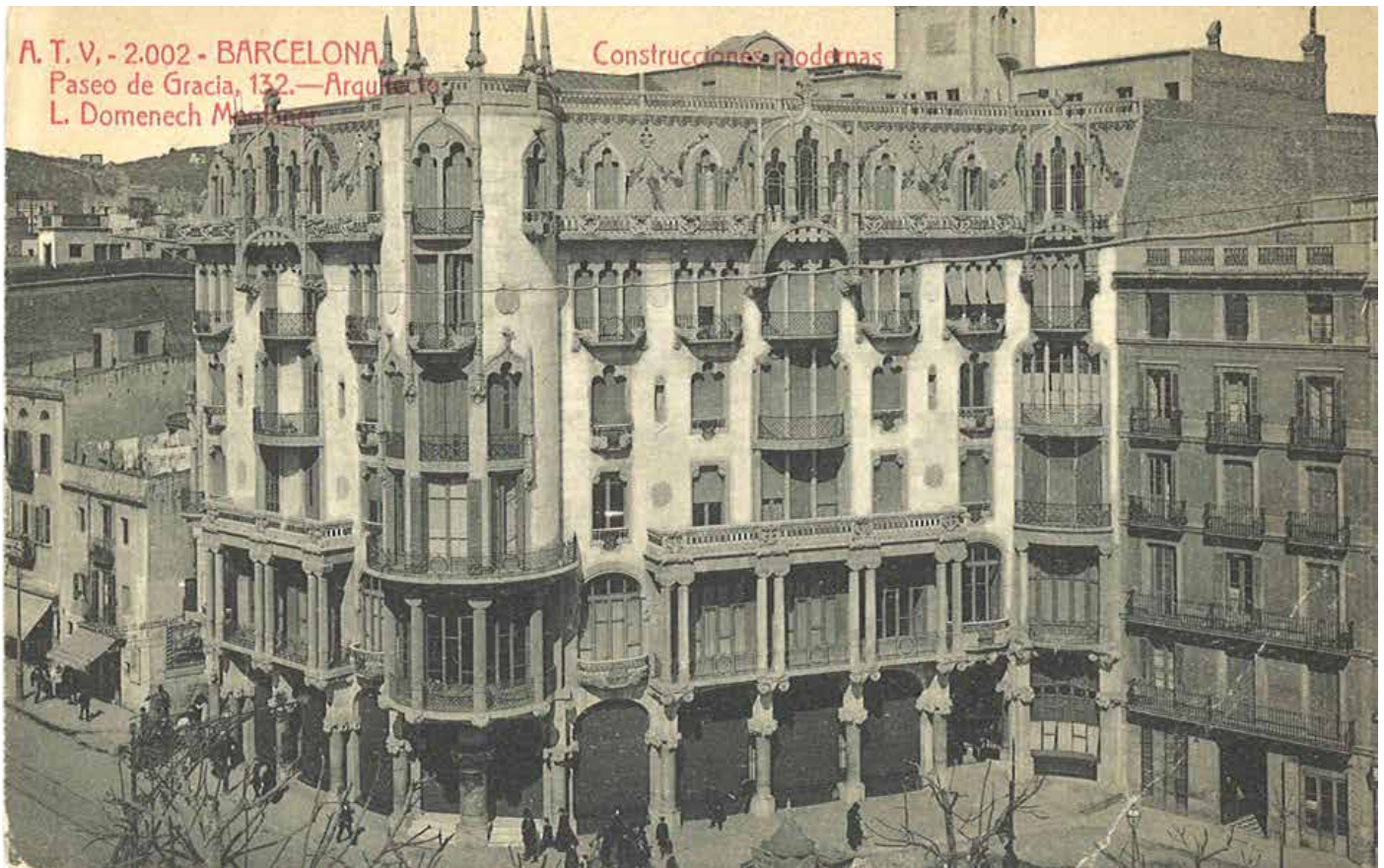
Arran de la construcció de l'aparcament de quatre plantes i amb capacitat per 454 cotxes, en el subsol dels Jardinetes de Gràcia, la reurbanització va tallar la connectivitat dels vianants amb els carrers Gran de Gràcia i de Sèneca i la Casa Fuster. Amb el temps, l'espai de la font i el brollador es convertiren en un cul-de-sac, que aplegava diferents rodamons. Un dissabte de començament del mes de novembre de l'any 1998, una baralla entre quatre persones d'aquest col·lectiu acabà amb la mort d'un d'ells. Mesos després es restablí el pas amb el carrer Gran, perdut el 1966.

La imatge

Inauguració de l'escultura *L'Empordà* o *Oda nova a Barcelona*, d'Ernest i Noble Maragall, l'11 de desembre de 1961, als Jardinetes de Gràcia, un acte presidit per l'alcalde de Barcelona José María de Porcioles.

Casa Fuster

La Casa Fuster de Lluís Domènech i Montaner i propietat del matrimoni Consol Fabra i Puig i Jaume Fuster, a la dècada de 1910. A.T.V./AMDG Fons CEG

Antigament, en el solar que avui ocupa la Casa Fuster, entre el 1817 i el 1835 hi va haver l'hort del convent dels franciscans de Santa Maria de Jesús. Més tard, entre el 1882 i el 1908, la propietat de la fàbrica de xocolata Juncosa va ser adquirida pel matrimoni Marià Fuster i Fuster i Consol Fabra i Puig, que encarregaren un nou edifici a l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner, que treballà en el projecte amb el seu fill Pere Domènech i Roura.

La Casa Fuster és un edifici de set nivells, amb la planta baixa, la principal, quatre pisos, el terrat i un soterrani. Té tres façanes que donen al passeig de Gràcia i

al carrer Gran com a principals, i una secundària, al carrer de Gràcia. De tall modernista i amb elements neogòtics, cal ressenyar la gran varietat dels materials emprats, com el marbre vermell de les columnes de la planta baixa.

Considerat a la seva època com un dels edificis més cars de Barcelona, els seus propietaris van ocupar la planta principal des del 1911. L'any 1922 l'edifici el va comprar Jaume Ymbern Fort. Unes dècades després, als anys seixanta, va anar a parar a l'empresa ENHER (Empresa Nacional Hidroelèctrica de la Ribagorçana) i finalment, el 1999, es va vendre a l'empresa Hoteles Center que el va obrir el 2004 com l'hotel Casa Fuster.

L'hort dels Franciscans

El Convent dels Franciscans Observants de Santa Maria de Jesús es va fundar de la mà de Bertran Nicolau i del comte rei Alfons el Magnànim l'any 1427. Construït fora de muralles a tocar de l'antic camí romà que unia Barcelona amb Sant Cugat a través de la serra de Collserola, i molt a prop de les defenses de la ciutat. Avui l'ubicaríem més o menys al passeig de Gràcia, a l'altura del carrer de Casp. Al seu entorn, amb el pas dels segles, s'hi formà un petit nucli urbà que celebrava la seva festa gran, el 15 d'agost, per la festivitat de l'Assumpció.

Durant la guerra de Successió i el posterior setge de Barcelona del 1713 i 1714, l'exèrcit Borbó el va arrasar. Poc temps després, l'orde dels franciscans el tornaven a aixecar més amunt, a l'altura del que avui seria el carrer d'Aragó i de Pau Claris. Gairebé uns cent anys més tard, un altre conflicte armat, la Guerra del Francès el va tornar a destruir el 1813. Els franciscans recuperaren el que pogueren, i més tard ho dipositaren a la masia de can Trilla de Gràcia.

De nou, la congregació el tornà a aixecar al capdamunt del passeig de Gràcia, a l'entrada del carrer Gran, el 1817. Durant el trienni lliberal del 1821, es va intentar desamortitzar i convertir l'església en la primera parròquia de la vila. Amb el retorn, el 1823, a les posicions més conservadores i absolutistes de Ferran VII, aquesta operació es va aturar. Anys més tard, en plena Primera Guerra Carlina, el 1835 va dictar una nova ordre de desamortització per la qual el convent desaparegué i l'església es convertí definitivament en parròquia.

Quant a la distribució d'aquest convent, la seva situació seria: la part del convent i església, l'espai que ocupen avui l'església i l'escola del Patronat Domènec; a continuació, en direcció a Besòs, es trobava el seu cementiri, amb una extensió tres o quatre vegades més gran que l'espai conventual; és a dir, fins a l'actual carrer de Francisco Giner. Davant de l'edifici del convent on hi ha avui la Casa Fuster, hi havia l'hort.

La Fàbrica de Xocolata Juncosa

El 1835, Oleguer Juncosa i Arús va posar en marxa una botiga i una fàbrica de xocolata, al carrer de

Ferran número 10 de Barcelona, que amb el temps va anar prosperant. Això li va permetre de poder adquirir un molí de vapor. Per donar-se a conèixer, repartia gratuïtament entre els més petits cigarretes de xocolata, quan aquests passaven per davant de l'establiment.

A la seva mort el 1881, el negoci va anar a parar a mans dels seus fills, Oleguer, Evarist, Pere i Jacinta, els quals modificaren la raó social com "Hijos de Olegario Juncosa", i arranaren la botiga de Ciutat Vella i construïren una nova fàbrica al passeig de Gràcia 132 –amb el carrer Gran de Gràcia 2-4, una indústria moderna, amb cinc-cents treballadors i una màquina de vapor de 25 cavalls, amb la qual arribaren als cinc milions de rajoles de xocolata a l'any, que inauguraren el 1882.

Arran de la mort d'Oleguer Juncosa fill, el seu germà Pere va comprar les accions als seus germans i es va quedar la fàbrica de Gràcia. Associat amb Jaume Camps, un xocolater de Gràcia, el negoci va fracassar, cosa que l'obligà a tancar la fàbrica i vendre la propietat, l'any 1908, al matrimoni Consol Fabra i Puig i Jaume Fuster, que l'enderrocaren per construir-hi el nou edifici.

El Cafè Vienès i la sala de ball El Danubio Azul

Durant dècades, la Casa Fuster va ser coneguda pel Cafè Vienès, que s'havia instal·lat a la planta baixa de l'edifici. Era un lloc de trobada i tertúlia d'artistes i personatges rellevants de la societat barcelonina en la seva època d'esplendor. Un d'aquests artistes fou Salvador Espriu, veí de l'immoble. També just a sota del Cafè Vienès, el soterrani acollia la sala de ball El Danubio Azul, una sala molt freqüentada pels graciencs en dates assenyalades com la Diada de Sant Medir, en la qual diferents colles havien celebrat el ball de fi de festa el 3 de març. Amb l'obertura de l'hotel, la propietat va recuperar la planta baixa per muntar-hi un cafè-sala de concert amb el nom de Cafè Vienès, mentre que el soterrani on hi havia l'antic ball s'ha convertit en la sala Domènec i Montaner, que funciona com a sala d'actes.

La Casa Fuster i ENHER

A començament dels anys seixanta, l'empresa ENHER (Empresa Nacional Hidroelèctrica de la Ribagorçana),

va comprar per onze milions de pessetes la Casa Fuster per instal·lar-hi les seves oficines. En plena febre de desenvolupament, emparada per un porciolisme megalòman, la primera intenció de la companyia era enderrocar l'edifici i construir-hi un de nou, la Torre Barcelona. Per aquest motiu, l'empresa va publicar, el 12 de juny de 1962, un anunci a *La Vanguardia*, en què es convidava tots els arquitectes espanyols a presentar un projecte per al nou edifici, amb premis de 150.000, 75.000 i 35.000 pessetes.

Malgrat que ENHER pensés que ho tenia tot de cara per fer i desfer, es va trobar amb una forta oposició veïnal i de la societat barcelonina, amb diferents articles a la revista *Destino* i al *Diario de Barcelona*, així com d'un grup de joves arquitectes, entre els quals hi havia Oriol Bohigas. Finalment, la Casa Fuster es va

salvar de la piqueta i la companyia va ocupar tots els pisos adaptant-los a les seves necessitats i sense ser prou curosos a l'hora de mantenir l'ornamentació interior de l'edifici. Un temps després, el 1978 començà una rehabilitació interior segon un projecte de Jaume Viñals, en el qual es va recuperar la planta baixa com a sala d'exposicions temporals. Una d'aquestes fou la dedicada a l'annexió de Gràcia a la ciutat de Barcelona el 1897.

Quan es va fer pública la marxa d'ENHER i la venda de l'edifici, diferents associacions i col·lectius de la vila endegaren una campanya perquè l'Ajuntament adquirís l'edifici i el convertís en un equipament. Malauradament, les reivindicacions no foren ateses i l'any 1999 la companyia elèctrica el va vendre a la companyia Hoteles Center.

L'apunt

Arran de l'arribada dels franciscans a Gràcia, el 1817, i de la celebració de la festivitat de l'Assumpció, aquell mateix any, davant de la masia de can Trilla, fet que recollia el *Diario de Barcelona*, a la vila es començà a celebrar també aquesta festa, després de la desamortització dels convents dels carmelites (Josepets) i franciscans (Jesús) i la creació de la primera parròquia, tot plegat a partir de 1835, la feligresia de la nova parròquia, acabà establint l'Assumpció com a festa gran de Gràcia.

La imatge

Un tramvia de la línia 25 enfila cap al passeig de Gràcia en direcció a la plaça de Catalunya, tot just davant del Cafè Vienès instal·lat als baixos de la Casa Fuster l'any 1962.

El Pla de Salmerón

Entrada del carrer Gran pel denominat Pla de Salmerón a cavall de les dècades de 1900-1910. ATV/AMDG Fons CEG

Com si fos un riu que s'endinsa al mar, creant el seu estuari, el passeig de Gràcia també penetrà a la vila de Gràcia pel Pla de Salmerón. La gran amplada del passeig s'ha de reduir i aquest espai es converteix en una mena d'embut. D'antuvi, l'anomenat ara Pla de Salmerón havia estat poc urbanitzat, hi havia uns lavabos soterrats, un quiosc en superfície i un rellotge dalt d'una estructura de ferro; completava el lloc un aparcament ocasional, regulat a vegades, per vehicles de tota mena. D'un temps ençà, també el creuava la via descendent del tramvia cap al passeig de Gràcia.

L'any 1996 l'Ajuntament va traçar un pla per recuperar l'espai per a ús ciutadà. S'urbanitzà tota la banda Llobregat, es van unir les façanes de les cases amb la línia del traçat del vial, i va crear una peça irregular triangular, a la qual es col·locaren parterres, plataformes i bancs de fusta, tot cercant espais de descans i esbarjo per a les persones. Tanmateix, com a porta d'entrada, es col·locaren alineats al vial, sis pals d'acer inoxidable com a suport de les banderoles que informen de les activitats que se celebren a Gràcia.

El 1997, es va inaugurar aquest espai un monòlit, en record de Nicolás Salmerón, d'acer inoxidable, amb la punta doblegada, amb el plànol del districte

de Gràcia i la següent inscripció:

PLA DE N. SALMERÓN GRÀCIA / A / NICOLÁS SALMERÓN I ALONSO / PRESIDENT DE LES CORTS I DEL GOVERN DE LA PRIMERA REPÚBLICA ESPANYOLA / CO-FUNDADOR DE LA INSTITUCIÓN LIBRE DE ENSEÑANZA / DIPUTAT PER GRÀCIA / (1830-1908) / NOVIEMBRE DE 1997.

Malmès el monòlit, arran d'unes obres es va retirar i guardar a un magatzem municipal.

Nicolás Salmerón Alonso

Nicolás Salmerón Alonso va néixer al poble d'Alhama de la Seca de la província d'Almeria, el 10 d'abril de 1938, i va morir el 20 de setembre de 1938, a la ciutat francesa de Pau. Va ser diputat de Corts en diferents ocasions, ministre de Justícia en el govern d'Estanislau Figueras i tercer president de la Primera República, càrrec del qual va dimitir per no signar unes sentències de mort.

Fou diputat a Corts pel Districte electoral de Gràcia en diferents ocasions: del 25 de setembre de 1872 al 14 d'octubre de 1872; del 6 de desembre de 1892 al 5 de gener de 1893; del 21 de març de 1893 a l'1 de juliol de 1895; i del 3 d'abril de 1898 al 16 de març de 1899.

El Districte electoral de Gràcia va ser una circumscripció electoral del Congrés dels Diputats, per l'elecció d'un sol diputat, en les diferents eleccions generals espanyoles del període 1871-1898.

La Revolta de les Quintes

Arran de la revolució de 1868, el nou govern va prometre l'abolició de les quintes, un sistema de reclutament militar injust que permetia que els rics se'n poguessin lliurar a canvi de diners. Les quintes havien estat sempre mal vistes i no acceptades per la majoria de la població, sobretot per les classes més humils de la societat, que era el sector que més difícil tenia evitar el servei militar. L'1 d'abril de 1870, es va comunicar als ajuntaments que havien de fer, el 3 d'abril, un nou sorteig, cosa que no es va fer a molts pobles, entre ells Gràcia.

A la vila, el matí del dilluns 4 d'abril, les dones assaltaren l'Ajuntament llançant pel balcó papers i mobles que cremaren al mig de la plaça, mentre una dona tocava sense parar a sometent amb la campana de la torre. Cridat per l'alcalde Fabra, Francesc Derch acabà escollit cap de la defensa de Gràcia. Bastides les barricades a les entrades de Gràcia, una d'elles, on hi ha avui el Pla de Salmerón, prop d'uns dos-cents homes mal armats s'enfrontaren a les tropes del general Gaminde, formades per 5.000 homes ben armats, amb 20 canons de gran calibre i 40 de muntanya.

Finalment, la matinada del dissabte 9 d'abril, mentre els darrers defensors es retiraven, quatre columnes militars ocupaven Gràcia, amb una repressió brutal, el saqueig de cases i botigues i l'assassinat i afusellament de presumptes insurrectes. Amb un balanç d'unes vint-i-set persones mortes, a banda dels detinguts i de totes les cases destruïdes o malmeses pels impactes dels canons.

L'apunt

Per la seva situació, el Pla de Salmerón i proximitat de la parròquia de Santa Maria i Jesús de Gràcia, amb el temps ha estat origen o final de molts esdeveniments socioculturals. Inici de rues de Carnaval, de cavalcades de Carteres Reials, de processons, d'actes de Sant Medir, o de cercaviles de tota mena, i punt final d'activitats com la desfilada de Sant Medir, la baixada dels mamarratxos durant el Carnaval, o de cercaviles variades

La imatge

Un desordenat Pla de Salmerón amb la via del tramvia, cotxes i vianants, durant el període de la Segona República 1931-1932.

Casa Cama i Ecurra

Façana de la Casa Cama i Ecurra al Pla de Salmerón, construïda per Francesc Berenguer i Mestres entre els anys 1902-1904. JOSEP MARIA CONTEL/ARXIU JMC

La Casa Cama i Ecurra, del carrer Gran de Gràcia número 15, és un edifici d'habitatges plurifamiliars, entre mitgeres, de cinc pisos d'alçada, de tall modernista, construït entre els anys 1902-1904 per Francesc Berenguer i Mestres, ajudant de Gaudí el projecte de la qual, per la manca de títol oficial, va signar l'arquitecte Joan Baptista Feu.

Ubicat al que avui és el Pla Salmerón, la façana s'estructura amb quatre eixos verticals de balcons, dos dels quals, els dels laterals, disposen d'una tribuna sobre els dos primers pisos. Quant als eixos

horizontals, hi ha cinc fileres de balcons, els de la primera planta, i una barana correguda que agafa els dos balcons centrals.

Pel que fa als elements ornamentals, les dues tribunes mostren un magnífic treball de vidre emplomat i ferro forjat. Amb balcons ondulats, la façana llueix un conjunt d'esgrafiats de temes florals. La Casa compta també amb un terrat comunitari amb un coronament molt devaluat arran de les modificacions que ha patit i una plata baixa comercial, que durant molts anys acollí la pastisseria La Colmena.

Cal destacar-hi el vestíbul de l'edifici, força desconegut, ja que la porta està sempre tancada i amb la llum apagada, cosa que no deixa veure l'interior; una magnífica entrada de carruatges al final de la qual hi ha la porteria i les escales que porten als habitatges. Tot aquest espai, parets, sostres i mobles perfectament en consonància amb el modernisme de la Casa.

L'apunt

Arran de l'èxit de la pastisseria La Colmena de la plaça de l'Àngel de Barcelona, els propietaris obriren, el 1907, una sucursal als baixos de la Casa Cama i Escurra, del carrer Gran número 15, un establiment molt conegut pels seus caramels, el torró de crema cremada de Nadal i les mones gegantines de xocolata, que a les dècades dels anys cinquanta i seixanta s'exhibien en l'aparador de l'avui Pla de Salmerón. Després de cent nou anys de vida i quatre generacions, la pastisseria va tancar les portes a finals del mes de febrer de 2016.

La imatge

Imatge poc coneguda del vestíbul de la Casa Cama i Escurra, feta des de la porta d'entrada el mes de febrer de 2022.

La Fonda dels Ninots

Un dels menjadors de la fonda amb clients i servei durant la primera dècada del segle xx. LLUÍS BARRILLON/Fons NÚRIA BARRILLON PI

Amesura que el carrer Gran de Gràcia va anar guanyant importància, en el segle XIX, en el seu traçat es van instal·lar diferents fondes, restaurants o cases de menjar. Una d'aquestes va ser la fonda de la Unió, ubicada al número 32, on avui hi ha el restaurant Frec Co. Era un negoci familiar que, en casar-se Barrillón amb la filla del propietari, més tard va regentar durant anys.

Un costum d'aquella època entre les fondes era exhibir com a reclam els plats del dia, en els aparadors. A la fonda, aquesta feina de fer cada dia els aparadors fou encarregada a Lluís Barrillón. Era un treball repetitiu

i sense gaires complicacions, ja que del que es tractava era de substituir uns plats per altres i poca cosa més.

Un temps després d'anar fent aquesta feina, un bon dia se li va ocórrer fer un cap de burro amb un pebrot, una figura que va acabar col·locant en un dels aparadors. Aquest fou el punt d'inici d'una tradició popular, de fer petites obres d'art, sobretot amb productes d'alimentació, cosa que va començar el 1896 i va durar fins al 1919, quan l'edifici que acollia la fonda es va enderrocar.

Unes construccions fetes curosament amb tota mena de verdures i altres elements propis de la fonda, com

els pebrots, les mongetes tendres, les patates, els moniatos, les albergínies, el bròquil, les pastanagues, els enciams, les escaroles, les cols, els naps, les carxofes, les panotxes de blat de moro, etc. i que, en el moment de donar forma als personatges, Barrillón realitzava amb una precisió rellotgera.

Eren unes construccions efímeres que abraçaren tota mena de personatges de l'època, populars, polítics, prohoms, etc. com Santiago Rusiñol, Àngel Guimerà o Alberto Llanas; la dona de la bola de les mosques, el Tio cadiraire, en Lluís de la Sopa, la Monyos, en Girona Pobre, el Moro de la Rambla i altres personatges populars de l'època. També recreava diferents festes tradicionals, com les caramelles, les colles de Sant Medir, els entremesos de la processó del Corpus, Don Juan Tenorio, o diferents actualitats com una reproducció del funicular del Tibidabo, construït detalladament, o d'altres com el Parc Güell, un envelat, el teatre del Bosc, la plaça de Catalunya, segons el projecte ornamental d'en Padró o un banquet al Palau de Belles Arts en honor del mestre Guimerà, entre altres escenes festives o quotidianes.

El costum d'exposar aquests ninots va acabar donant a l'establiment el nom popular de "Fonda dels Ninots", que durant anys va aplegar centenars de persones davant dels seus aparadors.

Lluís Barrillón

Lluís Barrillón i Polina, va néixer el 9 de maig de 1875, a la casa núm. 4 del carrer de les Xemeneies, de Gràcia -avui carrer de Santa Eugènia-, on els seus pares regentaven una espardenyeria. Als setze anys, va voler provar fortuna lluny del negoci familiar, encaminant les seves passes cap al món de l'hostaleria, i va entrar a treballar a la fonda del Geperut, ubicada en un dels xamfrans de la cruïlla dels carrers de València amb el de Girona.

S'hi va estar dos anys, ja que, amb ganes de millorar, la va deixar per entrar a treballar com a mosso a la fonda de la Unión del carrer Gran de Gràcia, de la qual, més tard, es va convertir en propietari, després de casar-se amb la filla de l'amo.

L'apunt

La premsa d'aquells anys també es va fer ressò d'aquesta activitat, com ho recull el número 169 de la revista *¡Cu-Cut!* del 23 de març de 1905:

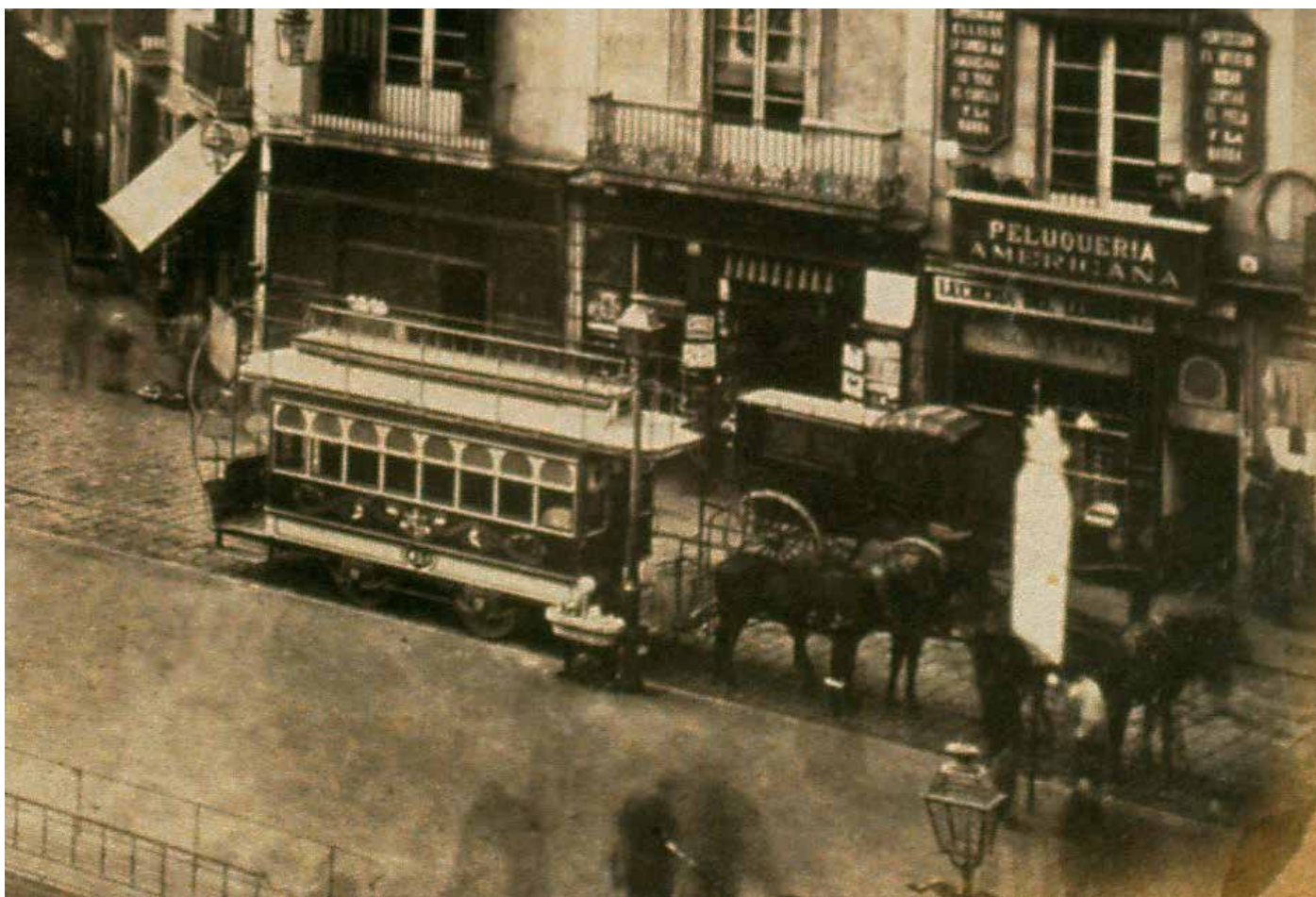
“Coneixíam la escultura en barro, en bronzó, en marbre, mes may podíam pensar en la escultura culinaria, perquè's pot ser musich-poeta com en Wagner y dibuixant-poeta com era l'Apeles Mestres, mes cuiner-escultor com és en Barillón de Gracia, no ho podíam imaginar may y a fe que li passa al inrevés den Benlliure, donchs aixís com aquet fa esculturas de bronzó que semblan de crocant, el nostre cuiner las fa de crocant y demás substancias alimenticias y tenen més cos y més vida que las monas de Pascua de la eminenca escultórica de R. O.”

La imatge

Conjunt de ninots realitzats per Lluís Barrillón, inspirats en membres de “La Sociedad de Operarios Confiteros y sus similares Á Su Digno Director D. Bartolome Mateu”.

El Primer tramvia de Barcelona

Un dels primers tramvies de la línia entre Barcelona i Gràcia, al Pla de la Boqueria el 1874. JOAN MARTÍ/AFB

La instal·lació del primer tramvia del Pla de Barcelona, entre la ciutat i la vila de Gràcia, va començar el 1864, amb el projecte d'una línia entre les Drassanes i Cal Matoner de Gràcia, que finalment no va prosperar. El 1868 l'Ajuntament de Barcelona va atorgar una concessió als senyors Alejo Soujol i Eduardo Viada per construir un tramvia, que finalment acabà només en mans de Soujol, que paral·lelament presentà una ampliació del seu recorregut, per una banda, fins a l'Astillero, a la Barceloneta, i, per l'altra, fins a l'església dels Josepets.

Amb tot això, es va incorporar a l'empresa l'enginyer anglès Gerard M. Unthoff, que prèviament havia creat a Londres la companyia Barcelona Tramways, Co. Ltd, empresa de la qual era el cap de realització tècnica i que anys més tard es convertí en el responsable d'aquesta companyia que va administrar la línia.

La concessió la va confirmar el 27 de gener de 1872, l'Ajuntament de Gràcia, i el 7 de març, l'Ajuntament de Barcelona. Els protocols obligaven els seus promotors a establir el final de la línia al costat de l'església dels Josepets i a construir un pont sobre la riera de Vallcarca, que en aquells moments creuava per la part baixa de la plaça de Lesseps.

Finalment, les obres de construcció de la línia començaren el 13 d'abril de 1870, però al cap de poc quedaren aturades fins al 4 de setembre de 1871, quan es van reprendre dirigides per Gerardo L. Uhthoff. Setmanes més tard, el 20 de novembre, es van fer unes primeres proves per la via dreta amb un vagó d'obres tirat per una mula. El 12 de desembre, per acabar la línia, només quedaven 100 metres per construir.

El trajecte

Pel que fa al trajecte, la línia estava estructurada en tres trams o seccions: La primera, entre l'església dels Josepets i la travessera de Gràcia; la segona, entre aquest punt i el Pla de la Boqueria, i la tercera, des del Pla de la Boqueria fins al barri de la Barceloneta. Quant a l'import dels bitllets, s'establiren quatre tarifes: sis quartos [18 cèntims] a l'interior i quatre quartos [12 cèntims] a l'imperial en les seccions 2 i 3, tres quartos a l'interior i dos quartos a l'imperial, en el tram de la travessera de Gràcia als Josepets.

En relació amb la cobertura a la línia, l'empresa va adquirir vuit cotxes amb una capacitat de 36 places, 18 en l'interior i 18 més en l'imperial, construïts per Geo Starbuck & Cia a Anglaterra, que arribaren a Barcelona dies abans de la inauguració, i dos cotxes més fabricats a Barcelona per l'empresa Balcells, amb 12 places a l'interior.

També compraren per al servei 80 cavalls de tipus espanyol que portaven cabeçada i collera a l'espanyola, arrebossats de picarols, mentre que els cotxers que duïen un xiulet per avisar els vianants vestien brusa i gorra amb el distintiu de la companyia. Molts d'ells també lluien un magnífic bigoti negre i ben poblat.

La inauguració

A les cinc de la tarda, del 27 de juny de 1872, sortien del Pla de la Boqueria, en direcció a la vila de Gràcia, sis tramvies plens de convidats, entre els quals hi havia

el governador civil de la Província, autoritats militars, la Diputació Provincial, l'Ajuntament de Barcelona presidit per l'alcalde Rius i Tauler, els jutges de primera instància i promotors, així com diferents representants de les corporacions que l'empresa havia convidat, a més d'altres personalitats civils, als quals, en arribar, s'oferí un refresc. Acabats els brindis corresponents, tota la comitiva va retornar a Barcelona. L'endemà, 28 de juny, la línia obrí al públic sense cap contratemps.

Cal Matone

El recorregut, amb una llargada d'11.622 metres, tenia via única entre l'estació dels Josepets i la travessera de Gràcia, un encreuament, conegut en aquella època com "Cal Matoner", un establiment que tots els festius estava ple de barcelonins que hi anaven a menjar-se uns suculents berenars, de xocolata, nata i matons. Aquests productes làctics provenien de la llet de les vaques de les seves granges o estables, que cada dia rebien en unes grans gerres de llet de Sant Genís dels Agudells.

En aquest punt la via es desdoblava al bell mig del carrer Gran i baixava per tot el passeig de Gràcia fins a arribar a la plaça de Catalunya, on la via de baixada prenia la part dreta de la Rambla, i la de pujada, l'esquerra.

El dipòsit de mules

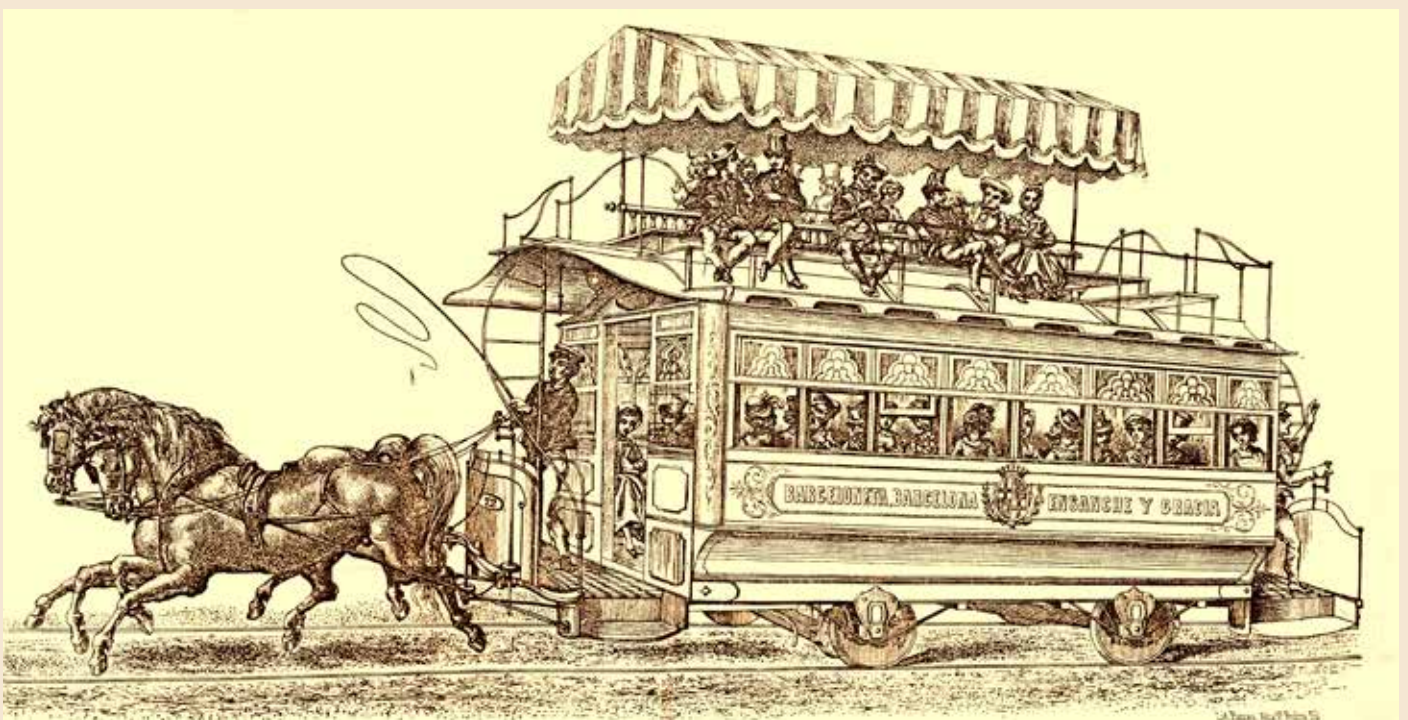
A la travessera de Gràcia, número 8-10, entre els carrers de Vic i Gran de Gràcia, la Compañia Anónima de Tranvías Barcelona-Gracia-San Martín de Provençals va construir unes quadres per estabular-hi 150 mules, de relleu per al servei de tramvies, que es canviaven davant de "Cal Matoner", un dipòsit que es va obrir el 22 de març de 1876, i que estigué en funcionament fins a l'aparició del tramvia elèctric a finals del segle XIX. Pocs anys després, en el solar de les antigues cavallerisses, s'hi va construir el Teatro Moderno, inaugurat el 7 de maig de 1903, que amb el temps es convertí en el teatre Coliseum Pompeia.

L'apunt

Acabada la línia, no tot van ser flors i violes, ja que, pocs dies abans de la inauguració, calgué arreglar els revolts del tramvia al Pla de la Boqueria i de la plaça Catalunya, per evitar que els cotxes s'encallessin i retallar diferents branques dels plataners de la Rambla per evitar que poguessin produir algun accident a les persones que viatgessin en l'imperial.

La imatge

Dibuix d'un dels primers tramvies, de 1872, que enllaçaven el Pla de la Boqueria amb la plaça dels Josepets -plaça de Lesseps-.

Casa Francesc Cama

Façana principal de la Casa Francesc Cama del carrer Gran de Gràcia, el mes de febrer de 2022. JOSEP MARIA CONTEL/ARXIU JMC

La Casa Francesc Cama, dels carrers Gran de Gràcia, 77 i Santa Eugènia, 1-9, és un edifici d'habitatges plurifamiliars, de quatre pisos d'alçada, de tall modernista, construït l'any 1905 per Francesc Berenguer i Mestres, ajudant de Gaudí, el projecte de la qual, signà l'arquitecte Miquel Pascual i Tintorer, ja que Berenguer no disposava del títol oficial per fer-ho.

La façana principal, de color verd clar i blanc, ubicada al carrer Gran, està formada per la planta baixa, el pis principal i tres pisos addicionals. S'estructura en dos eixos dobles verticals de balcons separats per una

àmplia franja vertical al bell mig de la façana, amb un esgrafiament ornamental a l'altura del pis principal amb la data de construcció.

El pis principal té dues tribunes de vidre emplotat de tema floral, una a cada lateral i un balcó llarg que les uneix. Els balcons extrems del segon pis i de més amplitud que la resta descansen sobre les tribunes esmentades. Totes les obertures dels balcons estan emmarcades per un element escultòric amb motiu floral, són de planta ondulada, tancats per una barana de ferro forjat i amb un sota balcó de trencadís de colors.

Quant a la façana secundària, també de color verd clar i blanc, està ubicada al carrer de Santa Eugènia, manté una estructura similar a la principal, amb els quatre eixos d'obertures, però amb menys pronunciament. Una tercera façana és la que dona al patí interior de l'illa de cases, formada per galeries de cristall. Pel que fa al terrat, el coronament utilitza dos falsos frontons que, alhora, serveixen de barana.

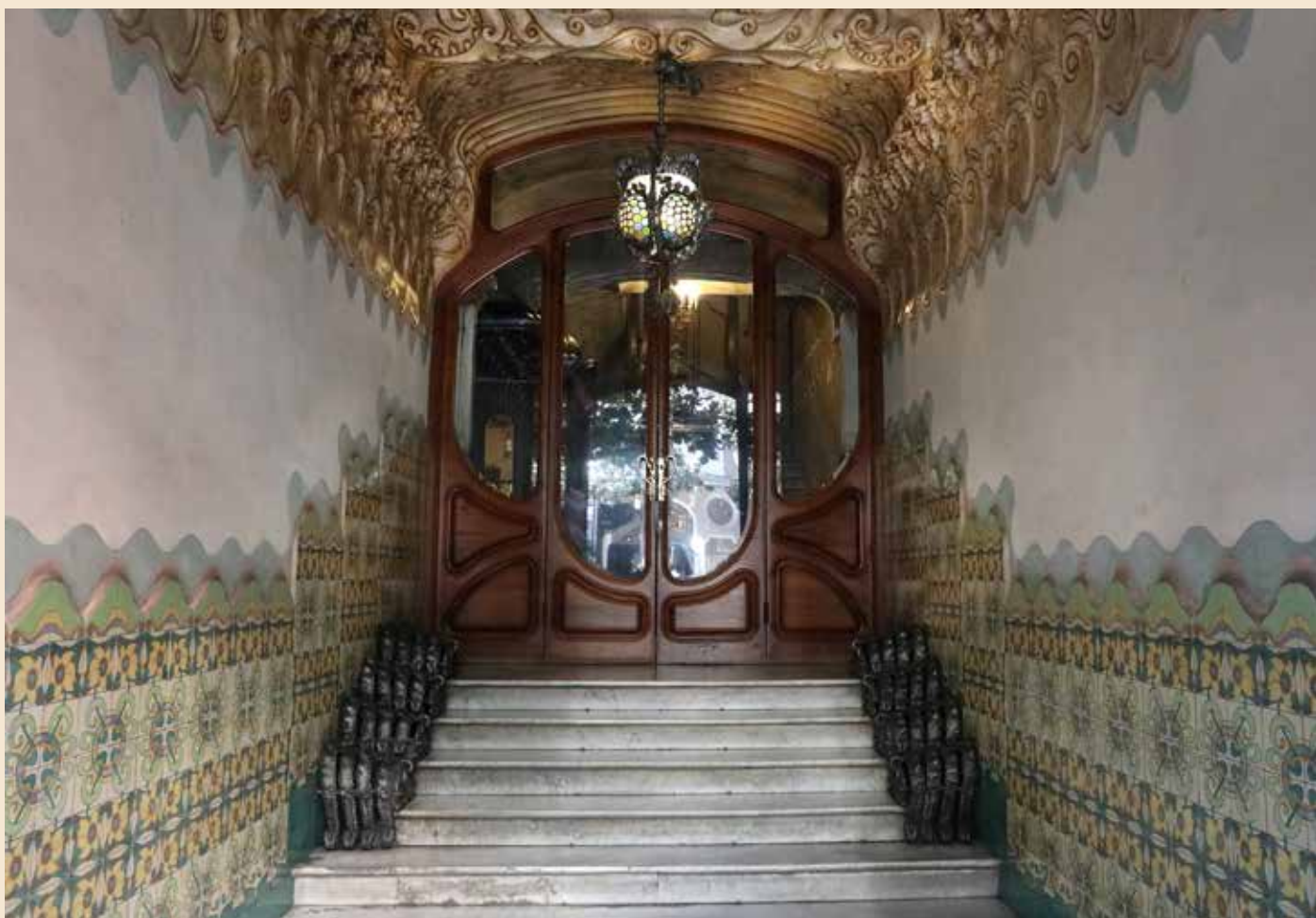
A l'eix central de la façana del carrer Gran de Gràcia, a la planta baixa hi ha el portal d'accés de l'edifici, amb un vestíbul de terres de marbre blanc, arrambadors de ceràmica, una escala rematada a banda i banda per una filigrana de ferro forjat, per on es deixa entreveure la il·luminació, una porta de fusta noble i un sostre ornamental de guix. Traspassada la porta de fusta, l'interior acull la caseta de fusta de la porteria, l'escala de veïns, l'ascensor i un celobert central.

L'apunt

Miquel Pascual i Tintorer va néixer el 1849 a Sant Feliu de Llobregat i va morir a Barcelona l'any 1916. Arquitecte modernista, entre el 1880 i 1897 fou l'arquitecte municipal de la vila de Gràcia, un fet que propicià la seva amistat amb Francesc Berenguer i Mestres, arquitecte sense la titulació oficial, cosa que va fer que Pascual Tintorer signés una gran part dels seus projectes, com el de la Casa Francesc Cama. El 1887, va rebre una medalla d'or amb l'arquitecte Garcia Faria, pel projecte de clavegueram de la vila de Gràcia.

La imatge

Imatge del vestíbul modernista de la Casa Francesc Cama, al carrer Gran de Gràcia número 77.

Finca de la Fontana

Pintura de 1880, detall de la Finca de la Fontana. MIQUEL TUSQUELLAS/Fons FAMÍLIA OLIVÉ

La finca de La Fontana fou una peça de terra que s'entenia des del carrer Gran de Gràcia fins a la riera de Cassoles, que confrontava a mar per les terres de Marc Olives, un noble menorquí que les havia heretat el 1827, i a muntanya, amb la possessió d'Àgueda Trilla. Era propietat de Joaquim Roca i Batlle, que es casà amb Raimunda Pi, amb qui tingué cinc fills, una dels quals, Mercè Roca i Pi, es casà amb Josep Prat.

Finalment, Maria del Carmen de Pastors, vídua de Josep Prat i d'Abadal, fou la que va demanar permís, el 1889, per urbanitzar una part de la finca, una petició

que no va ser atesa per l'Ajuntament de Gràcia, que ja tenia previst obrir un vial entre la riera de Cassoles i el carrer Gran, que es va convertir en una realitat el 1894 quan s'obrí la Rambla de Prat.

Segons s'explica, l'edifici de la Fontana estava ubicat metres endins de l'actual encreuament de la Rambla de Prat amb el carrer Gran: una casa senyorial de planta rectangular, amb baixos i dos pisos i altres cossos adossats com la capella. Amb la façana mirant a mar, disposava de balcons al primer i segon pis, així com porxades en un dels annexos. De com era la casa i el seu jardí ens han arribat fins a l'actualitat diferents pintures de Miquel Tusquelles de la

dècada de 1880, dues de les quals estan reproduïdes en aquesta ressenya.

A la finca hi havia jardins amb estàtues, fonts i brolladors, conreus i un bosc a tocar de la riera de Cassoles i que en el temps es convertí en un topònim que donà nom, primer al teatre Bosque i més tard al cinema.

Conten els més antics que un dia, en el bosc de La Fontana, trobaren una gran serp, que diuen que podia ser una boa -com si fos d'un conte de Pere Calders- d'origen incert, potser extraviada d'un circ

ambulant. Maluradament per a la serp, va ser capturada i morta i, com a trofeu de la casa, penjada a l'arcada del portal de la finca pel carrer Gran, durant un temps, cosa que va generar gran expectació entre els veïns de Gràcia.

Arribats a finals del segle XIX amb la venda d'una part de la finca a Vicenç Roca i Pi, l'obertura de la Rambla de Prat, així com la d'altres carrers i la parcel·lació per construir habitatges, l'espai de La Fontana va anar minvant i convertint-se en una part més de la Gràcia urbana.

L'apunt

Miquel Tusquelles i Tarrago (1845-1929) va ser pintor, escultor i pessebrista, d'escola realista, que va conrear el retrat escultòric i la pintura paisatgística a Gràcia.

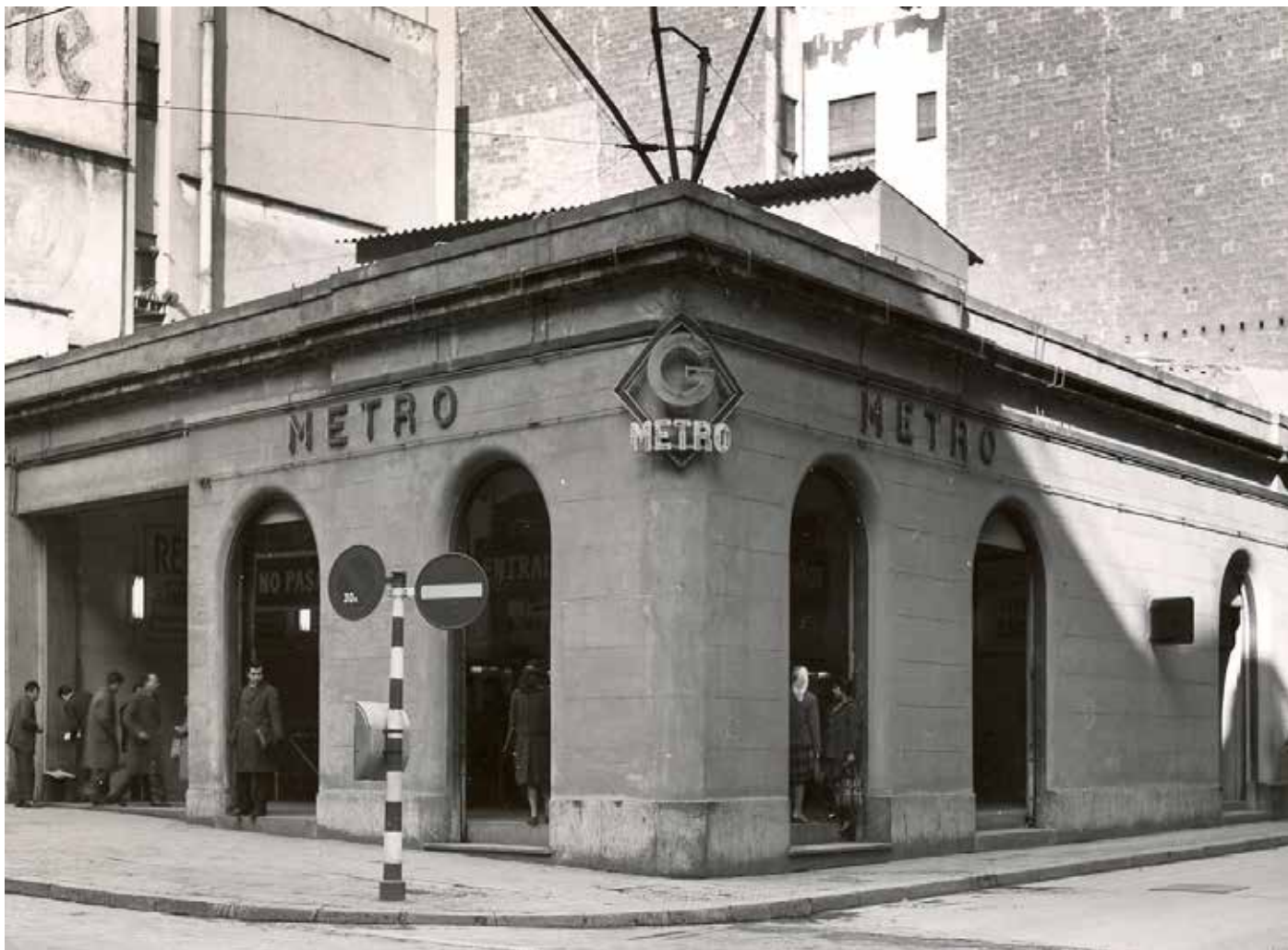
Miguel Tusquelles fou un gran pessebrista amb més de seixanta-cinc anys d'experiència i membre de l'Associació de Pessebristes de Barcelona, entitat fundada el 1863 i de la qual en formar part des dels seus inicis.

La imatge

Pintura de Miquel Tusquellas, de 1880, del pou, i part del jardí i de la casa de la Finca de la Fontana.

Gran Metro

Edifici de l'estació de Fontana el mes de març de 1960, inicialment l'entrada de l'estació estava envoltada d'algunes botigues. MARTÍ/ARXIU TMB

El 15 de juny de 1921, Gran Metropolitano de Barcelona, S. A., formada pel Banc de Biscaia i altres empreses, adjudicaven les obres per a la construcció d'una línia de metro, que enllaçava l'estació de França amb la plaça de la Bonanova, a través del passeig de Colom, les Rambles, el passeig de Gràcia, el carrer Gran de Gràcia, la plaça de Lesseps, la muntanya del Putxet, el passeig de Sant Gervasi i el passeig de la Bonanova, segons un projecte de l'any 1907.

Poc temps després de l'inici dels treballs, l'empresa va presentar un nou projecte sobre el traçat, que

comportava un canvi considerable envers l'inicial. Malgrat això, va ser aprovat, el 23 d'abril de 1922, per la Divisió de Ferrocarrils. El nou traçat es convertia en dues línies en forma de "Y" invertida, la línia I des de Lesseps fins a les Rambles i la II que es bifurcava a l'estació d'Aragó i continuava fins a Correus.

Després de mesos d'obres i pràcticament enllestida la línia I, amb una longitud de 2.741 metres, s'inaugurava el 30 de desembre de 1924, amb la presència de l'Infant Ferran de Baviera, en representació de del rei Alfons XIII, l'alcalde Baró de Viver i nombroses autoritats civils, militars i eclesiàstiques. L'endemà, una gran quantitat de públic, encuriós, va accedir al nou sistema de

transport, uns viatges que tenien un preu d'entre els 20 i els 30 cèntims i que estaven servits per deu trens, formats per un cotxe automotor i un remolc.

Malgrat tot això, la línia tan sols es va obrir amb les estacions de plaça de Catalunya, Aragó, Diagonal i Lesseps. L'estació de Fontana es va obrir l'1 de maig de 1925, i el tram de la Rambla i l'estació del Liceu, el 5 de juliol del mateix any. Pel que fa a la línia II, aquesta encara va haver d'esperar uns mesos més per anar entrant en funcionament.

L'estació de Fontana

L'estació de Fontana prengué el nom de la desapareguda finca del mateix nom, que durant anys havia existit davant de la nova estació, que fou construïda en el subsol del carrer Gran de Gràcia a 17,75 metres de profunditat entre els carrers del Pas de l'Àngel i el de Bretón de los Herreros.

Amb només un accés a la cantonada de Gran de Gràcia amb el carrer d'Astúries, en un edifici que inicialment havia d'acollir en els pisos superiors les oficines

de la companyia del Gran Metropolitano de Barcelona, S. A., per salvar el desnivell entre les andanes i l'entrada i sortida, es va instal·lar entre la superfície i el vestíbul intermedi un ascensor, que es va modernitzar el 1945. Finalment, en considerar-lo obsolet la companyia, el 12 de novembre de 1962 el van substituir per sis escales mecàniques, que en aquesta ocasió cobrien tot el desnivell des de les andanes.

Als anys noranta del segle XX, es va explorar la possibilitat d'obrir un segon accés, en alguna de les botigues de davant del carrer del pas de l'Àngel. Malauradament, aquesta opció no va prosperar i l'estació va continuar amb un sol accés.

Durant la Guerra Civil, l'estació de Fontana es convertí en un refugi antiaeri improvisat, prova d'això són les imatges d'un dels documentals que es van fer en aquells moments i que mostren les andanes ocupades per una gran quantitat d'homes, dones i criatures assegudes a terra i que dificultaven l'accés als pocs metres que circulaven. El fet d'ocupació de les andanes del metro preocupa molt a les autoritats del moment, des del punt de la salubritat.

L'apunt

La llarga distància que hi ha entre les estacions de Fontana i la Diagonal, uns 913 metres, va motivar que el Gran Metro parlés i projectés en diferents ocasions una nova estació a la cantonada de Gran de Gràcia amb la travessera de Gràcia, fins al punt que, el 1947, el Ministeri d'Obres Públiques va aprovar el projecte, i l'any 1955 s'expropiés l'edifici de la cantonada de mar de l'esmentat indret, per construir-hi l'accés Malgrat estar tot de cara, el projecte no va tirar endavant. Curiosament, en diferents fòrums d'anècdotes de la ciutat, parlen de l'estació de la Travessera com d'una de les estacions fantasmes de la ciutat.

La imatge

Vestíbul de l'estació de Fontana amb les seves taquilles d'entrada, l'any 1960.

Casa Baró de la Barre

Nenes vestides de primera comunió, sortint de l'escola de Sant Josep i Santa Rosa (Escola Obra Social Infantil, OSI) al carrer Gran de Gràcia, l'any 1945. AUTOR DESCONEGUT/AMDG

L'any 1830, Àgueda Trilla va iniciar l'ordenació-urbanització d'una part de les terres de la seva propietat, més concretament, les que hi havia davant de la masia, a l'altra banda del carrer Gran. Poc després, Juan Antonio de la Barre baró de La Barre, casat amb Dolores Taberner Bofarull, va adquirir catorze parcel·les de la nova urbanització, entre els carrers de Gran de Gràcia i de Trilla i amb façana al carrer de Santa Rosa. Un terreny de 1.800 metres quadrats en el qual, a la cantonada dels carrers de Gran de Gràcia amb el de Santa Rosa, és construir una gran casa senyorial, d'estil neoclàssic, amb un gran jardí a la part posterior.

El 1853, moria Dolores Taberner Bofarull i, dos anys després, ho feia el seu marit Juan Antonio de la Barre. Llegida l'herència, totes les propietats passaren al seu fill, José de la Barre Taberner, baró de La Barre i de Pechman, casat amb Ana Diaz Manso Winchart. Entre els anys 1857 i 1875, la família tingué certes dificultats econòmiques que els obligà a desfer-se de diverses propietats a Gràcia, entre elles la casa del carrer Gran.

Antiga escola OSI

L'edifici, que amb el temps ha tingut diferents usos, arran de les epidèmies de còlera de 1865 i de la febre groga de 1870, va ser utilitzat com a asil infantil i asil

municipal. Entrats en el segle XX, a partir de 1920, es convertí en una escola.

Durant anys, fou el col·legi de Sant Josep i Santa Rosa (Escola Obra Social infantil OSI) que aplegava infants de famílies amb pocs recursos de la vila, sobretot durant les primeres dècades de després de la Guerra Civil.

L'escola, a la qual s'entrava per una porta de carros ubicada al carrer de Santa Rosa, es distribuïa en dues parts; a la primera, al jardí a tocar del carrer de Trilla, hi construïren un pavelló de planta baixa amb dues classes per als pàrvuls, que acollien nens i nenes indistintament i que disposaven de gairebé tota la resta del jardí per gaudir a l'hora del pati, mentre que els de primària ocupaven l'edifici noble, amb les arcades de la galeria que donava al jardí, amb classes segregades de nens i de nenes.

L'escola, amb el pas del temps, es va anar adaptant a la normativa de cada moment, fins a arribar al 1993

que e es va tancar. Durant anys, l'antiga finca dels La Barre, només es feia servir per a coses esporàdiques, una d'ella, els assajos dels Castellans de la Vila de Gràcia. Finalment, en l'antic espai que ocupava l'edifici dels pàrvuls, s'hi va construir la nova escola bressol Sant Medir, inaugurada el 12 de setembre de 2007.

Espai Jove la Fontana

Després d'anys de cercar ubicacions i de projectes diferents -un dels quals al carrer de l'Alzina davant de l'Espai Musons- i de reivindicacions veïnals, l'Ajuntament decidí ubicar l'espai Jove de Gràcia, a l'edifici principal de la desapareguda escola de Sant Josep i Santa Rosa, OSI. Finalment, el 7 de febrer de 2009 s'obria l'Espai Jove La Fontana, nom oficial, o el Casal de Joves de Gràcia, nom reivindicatiu, un equipament juvenil públic del Districte de Gràcia, que en l'actualitat gestiona amb un conveni cívic el Consell de la Joventut de Barcelona.

L'apunt

Amb la darrera reforma per convertir la casa senyorial en el Casal de Joves de Gràcia, es van modificar les obertures de les façanes, i s'hi aixecà també un nou pis d'estil modern, unes intervencions que darrerament han estat considerades poc encertades, ja que allunyen l'edifici del seu valor arquitectònic original i que han propiciat que perdi el seu lloc en el catàleg de patrimoni de la ciutat.

La imatge

L'autor, en la típica fotografia de primer any de parvulari de l'escola de Sant Josep i Santa Rosa (Escola Obra Social Infantil, OSI) del curs 1957-58.

Can Trilla

La masia de can Trilla a la segona dècada del segle XX, quan acollia el "Colegio Ibérico". AUTOR DESCONEGUT. AMDG/Fons CEG

Antigament, la masia de can Trilla ocupava unes terres envoltades de camps de conreu i de vinyes, delimitades pels carrers de Santa Àgueda, de Badia, la Finca de la Fontana i la riera de Cassoles. La Masia, datada el segle XVII, amb el temps va anar canviant de propietari. La darrera, la compravenda entre els fills del notari Vicenç Simó i l'advocat barceloní Antoni Trilla i Blanch, el 8 de febrer de 1803.

A la mort d'Antoni Trilla el juliol de 1824, la seva esposa Àgueda Badia i Puigrodon va preparar un projecte de parcel·lació i urbanització d'una part de la finca, que va presentar l'11 de juny de 1825, al governador

militar i polític de la plaça de Barcelona, per instar que aquell projecte fos aprovat pel rei Ferran VII, que donà el seu beneplàcit l'any 1826.

El projecte aprovat, redactat per l'arquitecte Pere Serra i Bosch, donava autorització per urbanitzar l'espai amb setanta-una parcel·les i carrers. Poc després, el 1830, presentava una nova proposta de cent dues parcel·les, una plaça i diferents carrers tal com ho coneixem en l'actualitat.

Quant a la masia en si, es tracta d'un edifici, de planta baixa amb dos pisos, golfes i soterrani amb voltes. La façana principal orientada a mar i en l'actualitat

ofegada per l'edifici que es construí en l'espai de l'antic cinema Selecto, estructurada amb vuit balcons, quatre per planta, ancorats amb suports de ferro forjat i decorat el sota balcó amb rajoles de ceràmica. Sense lluir gaire, aquesta façana també acull un rellotge de sol esgrafiat. La casa també disposa d'una capella a la banda de la riera de Cassoles.

Amb el temps, el seu interior ha patit diferents reformes per adaptar-se als diferents usos que ha tingut. En l'actualitat, el cos principal de la casa s'ha convertit des del 1943, en la residència de les germanes de Jesús Pacient, les quals construïren una nova capella en el celler del mas i amb accés directe de la plaça.

El 1964 intentaren enderrocar la masia, però afortunadament el projecte no reeixí. Més tard, a la dècada dels anys vuitanta, enderrocaren les botigues que hi havia adossades a la masia.

Plaça de Trilla

La plaça de Trilla sorgí de la urbanització d'una part de la finca del mateix nom, el 1830, segons projecte de l'arquitecte Pere Serra. En aquest espai ràpidament es bastiren cases i es poblà de persones arribades d'arreu. Malauradament, una de les manques d'aquells anys era el subministrament d'aigua. Per tal de solucionar aquest problema, l'Ajuntament de Barcelona va instal·lar a la plaça una font inaugurada el 5 d'abril de 1845 pel baró de Maldà en nom de l'alcalde. El 1982 la plaça patí una reforma total, ja que s'hi integraren els vials a la superfície de la plaça, plantant-hi un grup de palmeres. Aquest indret acull també el monument a les colles de Sant Medir, obra de Núria Tortras. El 1987, després d'enderrocar les botigues que hi havia davant la masia, l'espai resultant es va convertir en una segona plaça en la qual col·locaren una font de ferro fos del tipus de la de Canaletes.

L'orde de Jesús Pacient

L'orde de Jesús Pacient va ser fundada per Ramona María del Remedios Llimargas Soler, natural de Vic,

1892-1940. A la mort d'aquesta, la va succeir María Luisa Vidal Rubio, natural de Xàtiva, 1913-1981. Ambdues estan enterrades a tocar de la capella de Jesús Pacient.

Segons s'explica en diferents llocs i mitjans, Ramona María del Remedios Llimargas tenia la facultat de bilingüisme, i parlava amb Franco. Com que era de Vic i no sabia castellà, li parlava en català, i aquest li va demanar que parlés en castellà, però ella li va dir que no el coneixia. Finalment, parlant a poc a poc, els dos es van entendre.

De les moltes coses que s'expliquen, en una altra ocasió el va prevenir que no anés a un banquet, ja que el volien enverinar. Tot plegat, coses curioses que estan recollides per diferents mitjans.

Centre educatiu

La masia de Can Trilla també estigué lligada al món educatiu en dues ocasions. La primera, entre 1866 i 1890, quan acollí l'Escola d'Arts i Oficis del poble de Gràcia, un centre que tenia com a objectiu proporcionar als obrers, als artesans i als artistes els diferents coneixements teòrics i pràctics necessaris perquè el seu alumnat assolís les titulacions o càrrecs de cap de taller, contramestre, constructors, maquinistes, entre altres, uns cursos la matrícula dels quals costava cinc pessetes. L'any 1890 aquesta escola es va traslladar a l'actual carrer del Marquès de Santa Anna, a tocar de l'església dels Josepets.

La segona, a les primeres dècades del segle XX, quan a l'edifici s'instal·là el Colegio Ibérico. Era un establiment d'instrucció dirigit durant molts anys per Joan Prim Pujol, una escola dirigida als fills de la petita burgesia, que va tenir força predicament a Gràcia mentre existí i que admetia alumnes externs, migpensionistes i interns. De l'escola s'han conservat diferents fotografies, com el rebedor, la sala de visites, el despatx del director, una classe i un dels dormitoris, que il·lustra perfectament la seva existència.

L'apunt

Arran de la destrucció del convent de Jesús durant la Guerra del Francès, els franciscans dipositaren les poques coses que havien pogut salvar a la capella de la masia, mentre aixecaven un nou convent l'entrada del carrer Gran de Gràcia. El 1817 celebraren la festivitat l'Assumpció, de la seva patrona a la finca de Can Trilla. Una data assenyalada, ja que a partir d'aquell moment, els franciscans celebraren cada any la seva festa, fins a arribar aquesta a convertir-se en la Festa Major de Gràcia.

La imatge

Interior d'una de les aules del Colegio Ibérico habilitada a la masia de Can Trilla, durant la segona dècada de 1900.

4. Colegio IBÉRICO - Calle Salmeron N. 177 - Barcelona G. -- Una Clase

El Primer autobús, plaça Catalunya - plaça de Trilla

Un dels primers autobusos de Barcelona pujant pel passeig de Gràcia, a l'altura del carrer d'Aragó, l'any 1906. AUTOR DESCONEGUT/AMDG

L'11 d'agost de 1906, es va inaugurar a Barcelona la primera línia d'autobús urbà, en clara competència amb el tramvia. Pocs mesos abans d'aquesta data, l'Ajuntament havia autoritzat la Compañía de Ómnibus y Tranvías La Catalana' a fer les proves pertinents per posar en servei aquesta nova modalitat de transport. Amb aquesta finalitat, l'empresa va aconseguir de la Compagnie des Ómnibus de París que els enviés un autobús marca Brillie-Sghneider, amb imperial i capacitat per a 30 viatgers.

Arribat el cotxe a Barcelona, pintat de groc clar i mostrant encara als costats el nom de la companyia

francesa, inicià el període de prova, mentre arribaven cinc vehicles més. Amb aquesta petita flota, que els seus propietaris exhibiren com a reclam per diferents carrers de la ciutat, va arribar el dia de la inauguració.

Els cotxes sortiren de la plaça Catalunya en direcció a l'Arrabassada pel passeig de Gràcia, el carrer Gran de Gràcia i l'avinguda de la República Argentina. Ja de tornada, es va oferir a tots els convidats un banquet al restaurant La Maison Dorée.

L'endemà dia 12, la línia que cobria l'itinerari de la plaça de Catalunya a la de Trilla, a Gràcia, quedava oberta al públic, que, encuriósit per aquell nou mitjà,

pagava 10 cèntims per trajecte, o 5 cèntims abans de les 7 del matí. Als autobusos que anaven en direcció a la plaça de Trilla, els costava bastant pujar a bona marxa, i el soroll dels motors i el fum causaven molèsties constants a viatgers i vianants. D'altra banda, els cotxes s'espantaven sovint i les reparacions eren lentes. Finalment, l'Ajuntament va suprimir aquesta línia el 23 de desembre de 1908.

L'apunt

Arran del primer dia de servei del nou autobús, el 12 d'agost de 1906, *La Vanguardia* de l'endemà publicava la següent crònica:

Conforme anunciamos, ayer mañana se inauguró el servicio público de ómnibus automóviles desde la plaza de Cataluña á la de Trilla (Gracia).

Los coches eran tomados por asalto en ambos puntos de parada.

La compañía tuvo el buen acierto de distribuir números de orden á los pasajeros y de esta manera pudieron evitarse muchos empujones y hasta quizá alguna discusión ó disgusto que entre aquéllos hubiese podido suscitarse.

Una comisión de obreros nos suplica hagamos público su agradecimiento á «La Catalana» por ser la única, hasta el presente, que además de tener pasajes más baratos que las demás compañías ha establecido de cinco á siete de la mañana una rebaja en el recorrido antes expresado; de modo que resulta por cinco céntimos durante las indicadas horas el recorrido que en los coches de otra compañía cuesta 15.

La imatge

Excursió de criatures d'una escola de la ciutat en dos d'aquests autobusos primigenis l'any 1906.

Escola Vedruna

Una classe d'estudis d'ensenyança primària a l'escola Vedruna un mes de maig de la dècada de 1940. TORRAS/Fons ESCOLA VEDRUNA

L'any 1862, mentre la germana Paula Despuig, successora de Joaquina de Vedruna, era la general de l'orde, les Germanes de la Caritat s'establiren a Gràcia, al carrer de Salmerón -carrer de Gran de Gràcia-, després de comprar una casa de planta baixa i dos pisos, per part de Manuela Peguera, baronessa de Rocafort, per un import de 3.400 duros, als quals la congregació va afegir 1.600 duros més.

Inicialment, no fundaren una escola, sinó un asil per a àvies, amb l'objectiu d'atendre dotze dones grans de més de seixanta anys, cuidant la seva alimentació, les

atencions mèdiques i el seu confort i tenint cura de substituir-les quan alguna d'ells fes el traspàs. Paral·lelament, endegaren una escola dominical per donar instrucció a nenes i noies obreres, per tal que apren-gueren a llegir, escriure i comptar.

Sense saber com i quan, l'asil deixava d'existir, i la casa, amb set germanes, es transformava en escola aollint-hi vuitanta alumnes cada dia, una xifra igual els diumenges, l'any 1870. Segons una germana molt gran que va traspasar fa uns anys, en una conversa informal, explicava que, arran d'una revolta de les que va viure la vila, la congregació va entendre que s'havia de prestar més atenció a les nenes. La data de

l'explicació ens situa a la Revolta de les Quintes de l'abril de 1870, en la qual les dones tingueren un paper molt important com a revolucionàries.

Arran de l'increment d'alumnes, l'escola quedà petita i, per tal de corregir aquesta situació, les germanes compraren algunes cases i terrenys adjacents. L'any 1894, van encarregar a l'arquitecte de la congregació, Antoni Serrallach, la construcció d'un nou edifici, que es va fer realitat el 1895 quan es va bastir l'edifici i l'església del carrer de Betlem.

Deu anys després, l'edifici de l'escola es va reestructurar de la mà de l'arquitecte Bernardo Pijoan, que va acabar la façana modernista del carrer de Gran de Gràcia i que en l'actualitat, arran de les obres de modernització de l'escola amb els nous edificis d'aquesta via, es va desmuntar i traslladar en part a l'entrada de l'escola pel carrer de Pérez Caldós.

Segons dades de l'escola, el 1907, el col·legi aplegava vint-i-tres germanes, vint-i-vuit alumnes internes, cent trenta-quatre d'externes, seixanta-sis pàrvules i

noranta noies d'escola dominical. Cal tenir en compte que, en aquell temps, molts infants començaven a treballar entre els set i els vuit anys.

En els moments més convulsos del primer terç del segle XX, com la Setmana Tràgica i la Guerra Civil, l'escola encara se'n va sortir prou bé. Pel que s'explica, durant la guerra s'havia utilitzat com a hospital de sang i fins i tot com a maternitat.

Amb el pas dels anys, Vedrunes de Gràcia es va anar adaptant a totes les reorganitzacions que s'anaven produint en el món de l'ensenyament, com introduir el batxillerat, fins a arribar al curs 1977-78 mentre s'havia anant implantant la coeducació o la introducció del català des d'anys abans.

Urbanísticament, l'edifici també va anar canviant, ja que van desaparèixer les botigues que hi havia a primera línia del carrer de Gran de Gràcia i el 1993 s'in-
augurava el nou edifici de la cantonada amb el carrer de Betlem, que, des de fa poc temps, és l'entrada dels nous edificis de Gran de Gràcia.

L'apunt

Joaquima de Vedruna i Vidal, fundadora de l'ordre de les Carmelites de la Caritat, va néixer a Barcelona l'any 1783, en el si d'una família cristiana i profundament conservadora. Casada amb l'advocat Teodor de Mas i Solà, el matrimoni tingué nou fills. Arran d'una tuberculosi, el seu marit morí el 6 de març del 1816.

Aquest fet va afectar la seva vida quotidiana i l'encaiminà a entregar-se a la tasca de fundació d'una nova congregació religiosa dedicada a la cura dels malalts i a l'ensenyament de noies d'extracció social humil. Va morir l'any 1849 d'un atac de feridura, quan visitava Vallbona de les Monges.

La imatge

Grup d'alumnes de la Congregació Mariana, de l'escola Vedruna de Gràcia, amb la seva bandera, a l'esquerre, i la bandera missional, en la qual hi havia la imatge de Santa Joaquima Vedruna, a la dreta, a la dècada de 1950.

La plaça de Lesseps

Vista de la plaça de Lesseps, amb l'edifici d'accés al metro en primer terme i al fons l'església dels Josepets, a la dècada de 1920. JOSEP BARRILLON PARADELL/Fons NÚRIA BARRILLON PI

Una de les places més grans de Barcelona és la plaça de Lesseps, però això no ha estat sempre així. Abans de l'any 1626, l'espai de la plaça era un indret per on creuava la riera de Vallcarca, discorria un tram del camí de Barcelona a Sant Cugat i on hi havia una casa anomenada Torre Guinardó. Tot plegat en un punt de trobada del que serien tres municipis del Pla de Barcelona: a la banda de Llobregat, Sant Vicenç de Sarrià; a la banda de muntanya, Horta, i a banda de mar, Gràcia.

Amb la construcció, primer del convent, després de l'església i més tard de la masia de Ca l'Alegre, l'espai

de davant de l'església, a poc a poc, es va anar convertint en una plaça rectangular entre el capdamunt del carrer de Gran de Gràcia, i l'església, que anomenaren plaça dels Josepets.

Amb el pas dels anys, a la banda de muntanya i a tocar de la riera, sorgí la plaça de la Creu, un espai on s'alçava la creu de terme de Vallcarca, un apèndix del poble d'Horta.

Més tard, es va alliberar un terreny entre la travessera de Dalt i el carrer de Santa Perpètua, davant de la plaça de l'antiga plaça de la Creu, que durant anys acollí atraccions de fira i els focs artificials de la Festa Major.

El 1951, a l'antiga plaça de la Creu començaren les obres per a la construcció de l'escola de Rius i Taulet, que comportà la desaparició d'aquesta plaça.

Uns anys després, el 1958, començaren a urbanitzar la peça de terra abans esmentada, entre la travessera de Dalt i el carrer de Santa Perpètua, al qual poc després sumaren una altra peça de terra entre el carrer de Pérez Galdós i l'antiga plaça dels Josepets i entre el carrer de Santa Perpètua i la travessera de Dalt, un solar resultant de l'enderroc de la casa La Corbatinera, la torre que acollia la seu de la Falange a Gràcia i de les restes de la masia de Ca l'Alegre que encara estaven en peu: el canvi urbanístic que va suposar la unió de la plaça de la Creu amb la plaça de Lesseps en una de sola fou inaugurada l'any 1963.

Més tard, amb l'enderroc de les cases de la plaça que hi havia entre els carrers de Septimània i Bisbe Morgades, la plaça sòbriria cap a l'avinguda del General Mitre.

A la plaça es continuaren fent obres, als anys setanta del segle XX, i es van construir els passos subterranis i enllaços del cinturó de Ronda amb una forta oposició veïnal. Finalment, el 2009 s'inaugurava la darrera reforma de la plaça amb un cert consens veïnal.

La plaça de Lesseps, des del 1626, s'ha convertit amb els anys en un dels nusos viaris més importants de la ciutat, en canalitzar la circulació de milers de vehicles mar – muntanya, Llobregat – Besòs i viceversa.

En tot aquest temps, la plaça ha esdevingut també punt de trobada i socialització de la gent de Gràcia i dels barris de Sant Gervasi del Putxet i el Farró, a través de les comunicacions, tramvia, metro i autobusos, des de la parròquia dels Josepets, del seu cinema, el Roxy, o actualment des de la Biblioteca Jaume Fuster.

Tot plegat ha convertit aquest espai en un testimoni de la història més recent de la vila de Gràcia.

L'apunt

El fet que la plaça s'anomeni de Lesseps ha generat una certa confusió en moltes persones que han escrit, publicat i diuen que Ferdinand Marie de Lesseps va viure en una torre de la plaça i per aquesta raó porta el seu nom. Lluny d'aquesta teoria, la història és una altra.

Ferdinand Marie de Lesseps, nascut el 19 de novembre de 1805 a Versalles i traspassat el 7 de desembre de 1894 a Guilly, ambdues poblacions de França, va ser un empresari i diplomàtic francès, conegut per haver participat en la construcció dels canals de Suez i Panamà. Entre 1842 i 1848 va ser designat cònsol de França a Barcelona: un període força convuls, que va coincidir amb el bombardeig de Barcelona decretat per Espartero el 3 de desembre de 1842, moments en els quals Lesseps es va entrevistar amb els comandaments militars de la ciutat perquè aquests atuessin l'atac.

Pocs anys després de l'annexió del poble de Gràcia a la ciutat de Barcelona, l'Ajuntament de Barcelona li reconegué, el 2 d'abril de 1905, aquest acte de valentia, canviant el nom de la plaça dels Josepets pel de Lesseps.

En realitat, Ferdinand Marie de Lesseps va viure al carrer de Sant Miquel, de la Barceloneta, com ens ho recorda una placa commemorativa descoberta el mes de març de l'any 2015.

La imatge

La plaça de Lesseps a la dècada del 1900, amb motiu de la diada de Sant Medir, amb una barreja de tramvies i carruatges de romeus, just davant de la cotxera del tramvia construïda l'any 1872, arran de l'obertura de la línia que enllaçava el pla de la Boqueria amb aquesta plaça.

La primera cotxera del tramvia

Edifici de la cotxera del tramvia de tracció de sang que es va construir a la plaça dels Josepets -plaça de Lesseps- amb una posterior remunta de color blanc. Tot seguit de la cotxera hi ha la barana de pedra sobre la riera de Vallcarca. AUTOR DESCONEGUT/AMDG Fons CEG

Amb la inauguració de la primera línia de tramvia entre el Pla de la Boqueria de Barcelona i la plaça dels Josepets de Gràcia, el 27 de juny de 1872, els propietaris de la companyia explotadora del servei van construir a la mateixa plaça l'Estación del Ferro-Carril Urbano de la línia per guardar els vehicles i els animals.

La cotxera es va ubicar entre la riera de Vallcarca i el carrer de Santa Perpètua i actualment és el vial de la part baixa de la plaça, un indret que, amb el pas dels anys -més de cent quaranta-, ha canviat en diferents ocasions la seva fisonomia. Potser la

que es recorda més és la de quan hi havia el cinema Roxy.

Arribats aquí, cal situar primer el punt just per on creuava la plaça dels Josepets -plaça de Lesseps- amb la riera de Vallcarca. Aquesta entrava a la plaça per on avui es troba el carrer de la Riera de Vallcarca, obrint-se pas primer cap a l'esquerra i després fent un gir a la dreta, passant finalment per on hi ha ara el núm. 266, del carrer Gran, creuant-lo tot seguit fins a Príncep d'Astúries per on seguia en direcció a mar.

Així doncs, amb la riera situada a la plaça, podem ubicar també de manera precisa la que fou la primera

cotxera de tramvies de cavalls de Barcelona; un edifici que es va començar a construir durant el mes de gener de 1872 a partir del que avui és el número 1 de la plaça i que acull l'Agència de Salut Pública de Barcelona, fins a arribar a l'esmentat carrer de Santa Perpètua. La cotxera estava formada per dues naus rectangulars; una de central, que era perpendicular a la plaça, i una altra de perpendicular a aquesta. Dividida en dues plantes, una a nivell de carrer i una altra subterrània, a la planta principal, amb una capacitat

per a 24 tramvies, s'hi accedia des de la mateixa plaça, mentre que al soterrani, on hi havia unes quadres per a 150 cavalls, s'hi entrava pel carrer de Sant Onofre, que seria avui el carrer de Pérez Galdós.

Amb l'entrada en servei dels tramvies elèctrics, va quedar en desús, ja que els primers cotxes elèctrics es tancaven i reparaven a la cotxera del carrer de Borrrell i de la ronda Sant Pau; va ser enderrocada cap al 1915.

L'apunt

A pocs metres d'aquesta cotxera de tramvies, a la cantonada dels carrers de Santa Perpètua amb el del Torrent de l'Olla, la Compañía Auxiliar de Tranvías y F. C. Económicos va construir una nova cotxera per a tramvies elèctrics, anomenada "Auxiliar" amb una capacitat per a 115 vehicles, repartits en dues plantes; una amb entrada pel carrer de Santa Perpètua i l'altra pel carrer de Nil Fabra. Amb la supressió del servei del tramvia a les zones de Gràcia i la Bonanova a finals dels anys seixanta del segle XX, es va tancar i enderrocar.

La imatge

La plaça dels Josepets en el tercer terç del segle XIX, amb un tramvia de tracció de sang, dirigint-se cap al carrer Gran de Gràcia. A l'esquerre hi ha part de la barana del pont que s'hagué de construir sobre la riera de Vallcarca, per facilitar la circulació del tramvia.

Ca l'Alegre

Bassa de la masia de ca l'Alegre l'any 1928. JOSEP BARRILLON PARADELL/Fons NÚRIA BARRILLON PI

La masia de ca l'Alegre, datada el 1688, es trobava gairebé el bell mig de l'actual plaça de Lesseps; més concretament, el cos de l'edifici estaria ubicat en la línia d'unió del carrer de Pérez Galdós amb l'avinguda de la riera de Vallcarca i la línia actual del vial que en superfície uneix l'avinguda del general Mitre vers la travessera de Dalt; un edifici de planta baixa amb un pis principal i unes golfes, ambdues construccions adossades a banda i banda, una de les quals, la del Besòs, acollia una capella renaixentista.

Era una finca que inicialment, pel que sembla, ja que no n'hi ha gaire informació, anava des de l'antiga plaça de Lesseps fins al Torrent de l'Olla i des del terme municipal d'Horta a tocar de la riera de Vallcarca fins al carrer de Santa Àgata, unes terres que en data incerta foren esquarterades i venudes en gran part a terceres persones.

Un dels seus grans actius va ser l'aigua, pel fet que la riera de Vallcarca al seu pas per la finca feia un gran meandre. A més de l'aigua del Torrent de l'Olla, o la de la mina subterrània, avui encara existent, que baixant per on hi havia la Casita Blanca creuava les terres buscant el Torrent de l'Olla -antigament a aquesta mina s'hi podia també accedir des de la cotxera de tramvies

auxiliar- on en l'actualitat hi ha un accés des del pàr-
quing del Torrent de l'Olla.

Pel que fa a la propietat, les primeres transaccions de compravenda de les quals hi ha una certa constància és la de la venda d'aquesta a Miquel Alegre, un fet que originà que la masia adoptés el nom de Ca l'Alegre. A la mort d'aquest, l'heretà el seu fill Marià Alegre Aparici i d'Amat, baró de Castellet, que morí el 13 de juny de 1831, i la finca passà a la seva vídua Maria Paula d'Alegre i Duran, desapareguda el 19 d'octubre de 1834. Sense fills del matrimoni, les terres anaren a

mans de diferents propietaris, un d'ells l'Hospital de la Santa Creu, que les tingué durant força temps.

Entorn de l'any 1900, va comprar el que restava de finca el senyor Riba Garcia, un fabricant tèxtil, veí de la plaça d'Urquinaona, que la convertí en la seva casa d'estiueig. Per al seu manteniment, en Riba va contractar la família Juvillà com a masovers. L'última etapa de la finca i la masia van ser molt dures per a l'edifici. Arran de la perllongació del carrer de Pérez Galdós la casa va ser mutilada fins al punt de perdre la meitat del cos. Finalment, el 1958, fou enderrocada.

L'apunt

Segons s'explica, antigament, el dia 15 de maig, festi-
tat de Sant Isidre, després de la missa davant de la casa
hi havia grans ballades.

La imatge

Imatge frontal de la masia de Ca l'Alegre amb la cape-
lla en el primer terç del segle XX.

La cotxera del metro

Un cotxe de la sèrie 300-B damunt del carro transbordador de la cotxera de Lesseps l'any 1949. AUTOR DESCONEGUT/TMB

Arran de l'obertura de la línia del Gran Metro, es va construir sota el carrer Gran de Gràcia, entre el carrer de Nil Fabra i l'entrada de la plaça de Lesseps, davant de l'avinguda de la Riera de Cassoles, l'estació de Lesseps, origen i final del trajecte a Gràcia. Si bé els metros acabaven el seu recorregut a l'estació, aquestes seguien muntanya amunt uns centenars de metres, un tram conegut com a cua de maniobres, d'on s'accedia a un ascensor muntacotxes a través del qual remuntaven els combois fins a la superfície on hi havia les cotxeres. Era una instal·lació que podia arribar a moure amunt i avall fins a 50.000 quilos i a través de la qual es van introduir durant

dècades tots els cotxes del metro que prestaren servei en les dues línies de la Companyia.

Quant a les cotxeres del Gran Metro de Lesseps, es van construir a la part de muntanya de la travessera de Dalt entre el carrer de la Riera de Vallcarca i l'avinguda de Vallcarca; una instal·lació de 5.000 metres quadrats a l'aire lliure, amb cinc naus, una destinada a tallers, tres de tres vies cadascuna d'elles amb una capacitat per a dos cotxes, destinades a cotxeres i una cinquena com a magatzems generals de l'empresa. Amb el temps, la nau que es feia servir com a magatzem fou enderrocada i en el seu lloc s'aixecà l'edifici de les oficines del Gran Metro, que entraren en servei el

novembre de 1946 i que durant dècades configuraren una part del tancament de la plaça de Lesseps.

Amb la prolongació de la línia, entre les estacions de Lesseps i de Montbau, inaugurada el 6 de novembre de 1985 i l'entrada en servei de les cotxeres de Sant Genís, la cotxera de Lesseps va entrar en desús. Finalment, el 12 de març de 1988, amb motiu d'acomiadar els cotxes de la sèrie 300, Transports Metropolitans de Barcelona organitzaren un acte festiu des de l'estació de la plaça de Catalunya, d'on va sortir el darrer comboi d'aquesta sèrie fins a l'estació de Lesseps, i des d'on, a peu, el públic assistent es desplaçà fins als antics tallers, mentre el cotxe tractor pujava amb l'ascensor. Quan el vagó de metro va entrar a la cotxera d'una de les naus, les autoritats presents clogueren l'acte.

Un temps després, el mes de maig de 1991, enderroquen les cotxeres, i el febrer de 1992, l'edifici d'oficines.

Biblioteca Jaume Fuster

En terrenys de les antigues cotxeres del Gran Metro de Lesseps, a tocar del carrer de la Riera de Vallcarca i integrada en la nova plaça de Lesseps, el 13 de

novembre de 2005, l'alcalde de Barcelona Joan Clos va inaugurar la Biblioteca Jaume Fuster, un edifici que també acull l'arxiu municipal del districte de Gràcia i que és obra de l'arquitecte Josep Llinàs.

Quant a la biblioteca, hereva de l'antiga Biblioteca Popular Antoni Julià de Capmany, inaugurada el 26 de gener de 1970, per l'alcalde de Barcelona José María de Porcioles -en els baixos d'un edifici del Torrent de l'Olla, construït en terrenys de l'antiga cotxera de tramvies La Auxiliar-, la nova biblioteca Fuster, des de l'inici s'ha convertit en la biblioteca central del districte de Gràcia, i ha heretat tots els fons de la Biblioteca Capmany.

Pel que fa al nom d'aquesta Biblioteca, se li va donar el nom de l'escriptor Jaume Fuster, nascut a la ciutat de Barcelona l'any 1945 i mort prematurament a l'Hospitalet de Llobregat el 1998, amb una carrera molt prolífera com a escriptor de novel·la negra, mitològica, de ficció, de periodisme polític, entre altres. Va conrear també la traducció literària, cosa que li permeté guanyar el premi Crítica Serra d'Or 1989, per la traducció al català de *Bella del senyor Belle du Seigneur*, d'Albert Cohen.

L'apunt

En el solar resultant de l'enderroc de la cotxera i fins a la construcció de la Biblioteca Jaume Fuster, l'espai acollia, cada 3 de març, els cavalls de diferents colles de Sant Medir. També va ser utilitzat per deixar-hi la llenya que es feia servir per a la festa dels Foguerons de Sant Antoni que se celebrà a finals del mes gener a la vila.

La imatge

Edifici de la Biblioteca Jaume Fuster, obra de l'arquitecte Josep Llinàs, a la plaça de Lesseps, el 22 d'octubre de 2011, vista des de l'avinguda de Vallcarca.

Convent - església dels Josepets

Imatge de l'església del Josepets i el seu entorn l'any 1870. AUTOR DESCONEGUT/AMDG Fons CEG

El 1586 l'orde dels Carmelites Descalços fundaren a la Rambla, on avui hi ha el mercat de la Boqueria, el seu primer convent a Catalunya. Uns dels benefactors que tingueren foren Josep Dalmau, que havia estat assessor de la Batllia General i de l'Audiència, a més de conseller de Barcelona, i la seva dona Lucrècia Balcells, sobretot després de la mort, entre els anys 1586 i 1596, dels seus 7 fills, enterrats en el convent de la Rambla.

Retirat Josep Dalmau a la mort de la seva dona el 1625, decidí fer una donació per fundar un nou convent dels Carmelites Descalços, amb la condició que aquest havia

d'estar sota l'advocació de Sant Josep i de Nostra Senyora de Gràcia. Oferí la possibilitat d'habilitar una torre que tenia a Sarrià, però, davant de la complexitat i impediments de l'operació, finalment va adquirir a començaments del 1626 la finca anomenada *Torre Guinardó*, propietat de Mariana Mitjà, a tocar la riera de Vallcarca, però en el terme municipal de Sant Vicenç de Sarrià, entre el camí Ral i la riera que baixava del Tibidabo.

La construcció d'aquest nou convent fou confiada a fra Josep de la Concepció, conegut per ser un excel·lent "tracista" i arquitecte de l'orde, que havia construït també els temples de Mataró, Vilanova i la Selva del Camp. Les obres començaren el 1628, i el 1630 el convent, que

acollia frares novicis, ja estava prou avançat. Des dels seus inicis, a l'edifici habilitaren una petita capella per a ús de la comunitat. El fet d'acollir novicis va donar el diminutiu de Josepets, i la virginitat de Maria, el lliri blanc sobre fons blau, dos trets fonamentals en la història de Gràcia.

L'església

El 1658 col·locaren la primera pedra del nou temple i vint-i-quatre anys després, el 1687, acabaren les obres de l'església. Finida la construcció de l'església dels Josepets, començaren les discrepàncies sobre qui tenia la potestat de fer-hi la seva benedicció. D'una banda, hi havia el rector de la parròquia de Sant Gervasi, que, argumentant que el nou temple es trobava en el seu territori, volia ser ell el que tutelés la cerimònia de trasllat del Santíssim des de l'antiga capella del convent fins a la nova església, i de la seva benedicció, i de l'altra, la comunitat carmelitana que defugia de les exigències del rector, fent valdre els privilegis de l'ordre que li permetia fer-hi la consagració.

Davant d'aquesta intransigència emparada inclús pel Bisbat, els carmelites decidiren fer ús dels seus privilegis i feren la inauguració de l'església el 3 d'abril de 1687, tres dies abans de la data assenyalada, sense convidar les autoritats civils ni parroquials. Per a aquesta celebració que va durar de les 8 a les 10 del matí, comptaren amb la presència d'un notari i dos testimonis, a fi que donessin fe de la cerimònia. Dues hores després d'aquest acte, arribava al convent un escrit del Bisbat en què es prohibia la benedicció abans d'hora. Com a resposta, la comunitat va remetre al bisbe una còpia de l'acte notarial de la seva benedicció, a més de fer-ne unes quantes més que repartiren convenientment.

L'etapa final del convent esdevingué enmig d'un convuls segle XIX, quan va haver de patir els estralls de la guerra del francès, la supressió durant el trienni lliberal del 1820 al 1823 i, finalment, la desamortització de Mendizábal, en què fou subhastat el 3 de gener de 1837 i adjudicat a Llorenç Amigó.

Desamortitzada la part del convent dels Josepets, l'església restà mig abandonada durant molts anys. En el temple, només hi celebraven culte esporàdicament alguns vicaris de la parròquia de Santa Maria de Jesús de Gràcia i un grup d'excarmelites. Davant de l'abandonament en què es trobava el temple, el 5 de maig de 1848,

la Junta parroquial de Nostra Senyora de Gràcia, i el rector d'aquesta, adreçaren, el 18 de novembr, una petició al ministre de Gràcia i Justícia, en què sol·licitaven la titularitat de parròquia per a la vella església dels Josepets. Finalment, el 20 de juliol de 1868, la reina Isabel II nomenà Pere Jaume Carreny com a rector de la nova parròquia de la Verge de Gràcia i Sant Josep.

Els primers passos del nou rector s'encaminaren a arreglar l'edifici monumental, netejar-lo, restaurar-lo i envoltar-se d'un grup de prohoms que l'ajudaren a reconstruir-lo. Pel que fa al culte, ben aviat s'hi constituïren diferents confraries a associacions, com ara la confraria de Sant Isidre o les Filles de Maria Immaculada i de Santa Teresa, entre altres, que dinamitzaren la nova parròquia, la qual, a finals del segle XIX, estava totalment consolidada.

Ja en el segle XX, el 1906, els rectors de Sant Josep de Gràcia i dels sants Gervasi i Pròtasi, i Nostra Senyora de la Bonanova van haver de recórrer al Bisbat per marcar els límits d'ambdues parròquies.

Els enterraments

El convent-església dels Josepets acollí tres tipus d'enterrament, cadascun d'ells amb el seu recinte propi. D'una banda, disposà del cementiri de la comunitat, de l'altra, de les galeries de la cripta de l'església, els enterraments desmuntats durant la Guerra Civil, l'ossari, encara en peu, i d'un tercer emplaçament: un cementiri parroquial entre l'església i la riera de Vallcarca, també desaparegut.

Pel que fa als enterrats, cal citar el benefactor Josep Dalmau, el canonge de Lleida Ignasi de Copons i de Baixadors, fra Joan de la Concepció, confessor de Sant Josep Oriol, el príncep austriacista Georg Von Hessen-Darmstadt, mort durant la batalla de Montjuïc el 1705, o Rafael d'Amat de Cortada i de Senjust, baró de Maldà i Maldanell.

Les revoltes

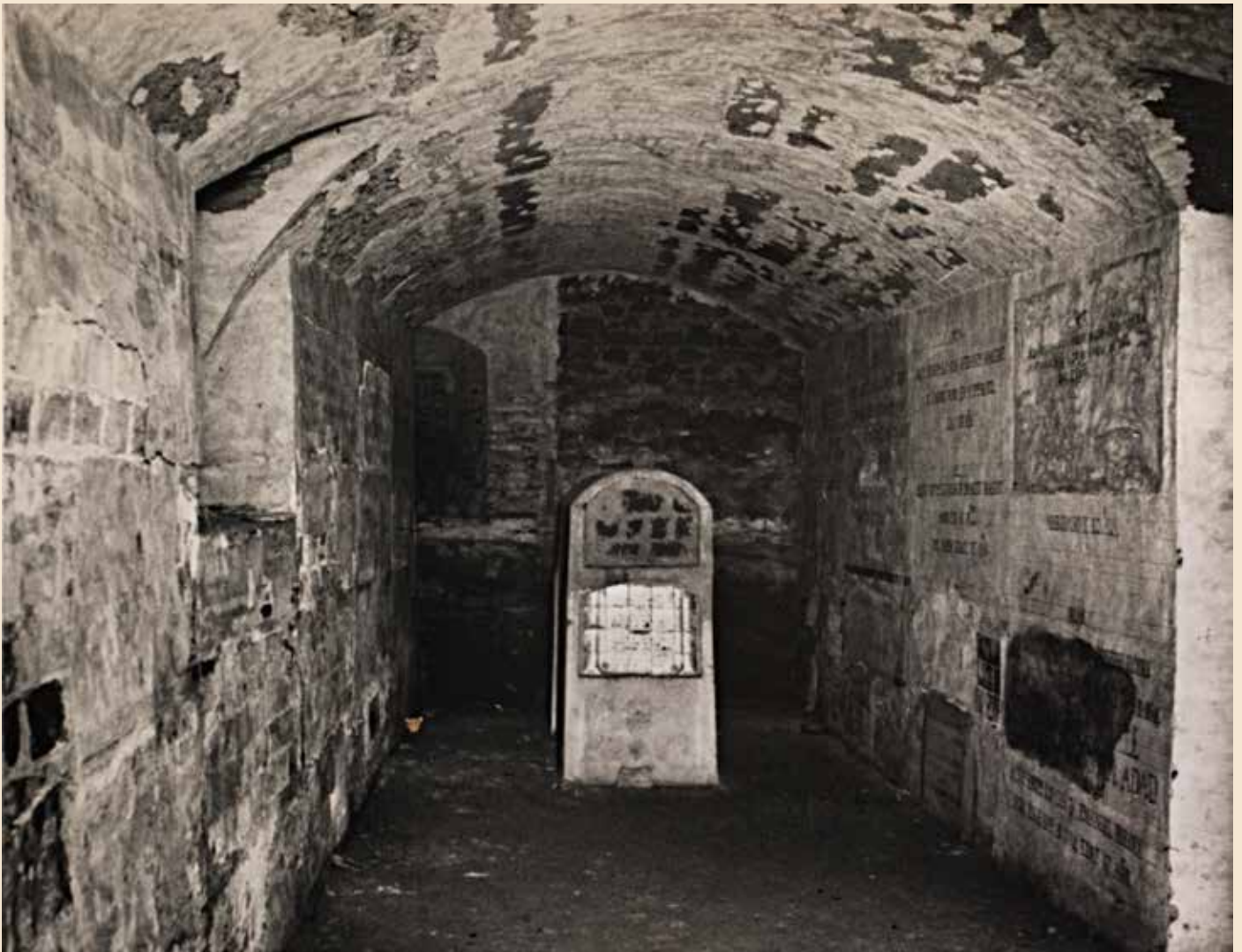
El 1909, durant la Setmana Tràgica, l'església dels Josepets es va salvar de ser incendiada, en suposar els avalotats que aquesta estava defensada. En canvi, el juliol de 1936 sí que fou incendiada, i la cúpula i la nau central es van enfonsar. Restablert el culte en un magatzem del carrer d'Homer el 1939, les obres de recuperació de l'església acabaren el 1961.

L'apunt

Rafael d'Amat de Cortada, baró de Maldà, autor del dietari "Calaix de sastre", va néixer al carrer de Pi de Barcelona el 10 de juliol de 1746 i morí també a la ciutat, el 15 de febrer de 1819. Al baró li arribà la mort en un moment en què s'estaven desmantellant els cementiris parroquials de dins de muralla i forçant les famílies a enterrar els seus morts en cementiris civils com el del Poblenou. Davant d'aquesta situació i contrari a aquesta disposició, poc abans de morir va deixar per escrit que volia ser enterrat a la cripta de l'església dels Josepets.

La imatge

El túmul de Rafael d'Amat de Cortada, baró de Maldà, a la cripta de l'església dels Josepets a la dècada de 1920.

A tall de cloenda

Imatge de la processó de Corpus, organitzada per la Parròquia de Santa Teresa de l'Infant Jesús, el 8 de juny de 1958, al seu pas pel carrer Gran de Gràcia davant de l'estació del metro de Fontana. RAMÍREZ/AMDG Fons CEG

Al llarg de més de dos-cents anys, l'eix Jardinets-Josepets ha estat quelcom més que una via de comunicació i de socialització de la vila de Gràcia, ja que ha esdevingut també un conreu d'històries, de vivències, de fets casuals. Tot plegat ha desenvolupat un àlbum de vida no escrit, però que s'amaga darrere de les pedres de cada edifici, sota de cada arbre, en els ancoratges dels antics fanals de gas o en el vent que bufa.

Molts esdeveniments que s'han explicat o altres que són a la memòria de les persones, dels papers, als arxius o a les hemeroteques, però que tots plegats

formen part d'una memòria col·lectiva que algun dia s'escriurà.

Com a exercici, Pau Casals, en sortir de fer un concert al cafè Tost, es va trobar amb la mare del general Prim, que vivia al carrer Gran i que havia anat a veure la serp morta de La Fontana, prop del cinema Selecto on cada dia feien també varietats i on acostumava a anar Josep Vidal Granés, entre romeria i romeria de Sant Medir. També diuen que Àgueda Trilla freqüentava el cafè de l'Esperança, però que va deixar d'anar-hi el dia que van construir el cinema Mundial, canviant per la Fonda dels Ninots, de la qual el senyor Barrillon va anar a veure l'incendi de l'edifici de la

telefònica, mentre feien les barricades de la Setmana Tràgica. Un dia, el farmacèutic Guerra va pujar fins al banc central per si podia descobrir els fantasmes del Roxy. Dels Josepets sortí el duc de Vandôme enmig del setge de Barcelona perquè li havien dit que, més avall de la Fontana, s'havia ensorrat la construcció del clavegueram i hi havien mort quatre obrers. O el senyor Derch, que deixà la barricada del Pla de Salmorón per sumar-se a la cavalcada de les Carteres Reials,

mentre els genets de Sant Medir llaçaven caramels als defensors de les barricades del quatre d'octubre. I així podríem continuar contant històries.

Com dèiem, en aquest carrer de Gràcia han passat coses, algunes com les hem explicat, això sí, sense ordenar, són fets que han passat i persones que han viscut en aquest carrer, que ha estat més que una carretera.

L'apunt

L'any 1697, poc temps després d'acabar-se i beneir-se l'església del convent dels Josepets, en aquest mateix lloc, Luis José de Vendôme, cap d'un exèrcit francès, el 5 de juny, arran de la Guerra dels Nou Anys va imposar un setge sobre Barcelona.

Finalment, la ciutat va signar les capitulacions de la rendició el 10 d'agost, i el duc de Vendôme, en nom del Rei Sol, va jurar les Constitucions Catalanes, ai Barcelona va quedar en poder del regne de França.

Poques setmanes més tard, en signar-se el Tractat de Ryswick, el 20 de setembre de 1697, es va retornar la ciutat al regne d'Espanya.

Mentre va durar el setge a Barcelona, el duc de Vendôme es va instal·lar al convent dels Josepets, des d'on va dirigir les operacions militars.

La imatge

El carrer Gran de Gràcia engalanat amb motiu de la celebració de la Festa Major de Gràcia de l'any 1935, vist des del Pla de Salmerón.

Itinerari

“L'Escola militar Santiago para soldados de cuota” a la dècada de 1920 a la cantonada de Gran de Gràcia i carrer de les Carolines.
JOSEP DOMINGUEZ/AFB

01 - Introducció

Plaça del Cinc d'Oros, a la cruïlla del passeig de Gràcia amb la Diagonal

01 - L'antic camí de Barcino a Castrum**Octavianum**

Plaça del Cinc d'Oros, a la cruïlla del passeig de Gràcia amb la Diagonal

01 - El Cinc d'Oros

Plaça del Cinc d'Oros, a la cruïlla del passeig de Gràcia amb la Diagonal

02 - Els Jardinetes de Gràcia

Els Jardinetes de Gràcia, al final del passeig de Gràcia

03 - Casa Fuster

Passeig de Gràcia, 132

04 - El Pla de Salmerón

Pla de Salmerón a l'entrada del carrer Gran de Gràcia

04 - Casa Cama i Ecurra

Carrer Gran de Gràcia, 15

05 - La Fonda dels Ninots

Carrer Gran de Gràcia, 30-32

06 - El primer tramvia de Barcelona

Cruïlla del carrer Gran de Gràcia amb la Travessera de Gràcia

07 - Casa Francesc Cama

Carrer Gran de Gràcia, 77

08 - Finca de la Fontana

Cruïlla del carrer Gran de Gràcia amb la Rambla de Prat

09 - Gran Metro

A la cantonada del carrer Gran de Gràcia amb el carrer d'Astúries

10 - Casa Baró de la Barre

A la cantonada del carrer Gran de Gràcia amb el carrer de Santa Rosa

11 - Masia de Can Trilla

Plaça de Can Trilla

11 - El primer autobús

Plaça de Can Trilla

12 - Escola Vedruna

Carrer Gran de Gràcia, 236

13 - La Plaça de Lesseps

A la cantonada de la plaça de Lesseps amb l'avinguda de la Riera de Cassoles

14 - La primera cotxera del tramvia

Plaça de Lesseps, 1

15 - Masia de Ca l'Alegre

Al mig de la plaça de Lesseps davant del carrer de Pérez Galdós

16 - La cotxera del metro

Plaça de Lesseps, 20

17 - Convent - església dels Josepets

Església dels Josepets

17 - A tall de cloenda

Església dels Josepets

Bibliografia

Membres del cor de la "Parrilla" de Gràcia baixant pel carrer Gran de Gràcia a la dècada de 1960. AUTOR DESCONEGUT/ARXIU JMC

- BABIANO I SÀNCHEZ, Eloi i CONTEL I RUIZ, Josep Maria. *L'Abans de Gràcia*. Barcelona: Efadós, 2013.
- CASTELLÀ i LÀZARO, Elsa. *Les Masies de Gràcia, Vestigis d'una ruralia històrica*. Col·lecció "La font de l'atzavara" núm. 9. Barcelona: Taller d'Història de Gràcia, , 2006.
- CASTILLO, Alberto del. *De la Puerta del Angel a la plaza de Lesseps*. Barcelona: Librería Dalmau, 1945.
- CAZABAN, Alfredo. *Significación del Llano de la Boqueria en los Tranvías de Barcelona*. Boletín Informativo, núm. 2, SPM. Barcelona: Transportes de Barcelona, maig de 1967.
- CAZABAN, Alfredo. *Vías tranviarias en el centro del Paseo de Gracia*. Boletín Informativo, núm. 14, SPM. Barcelona: Transportes de Barcelona, maig de 1968.
- CHIFONI, Carolina. *La casa Fuster (1908-1911/2003-2004). Quasi cent anys d'història dempeus als jardinetes de Gràcia*. Barcelona: Diari de la Festa Major - Verdi de Dalt, núm. 25 d'agost de 2004.

- CONTEL RUIZ, Josep Maria. *El primer autobús. Suplement del districte i dels barris*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, octubre de 2007.
- CONTEL i RUIZ, Josep Maria: *Els Josepets (1), (2) i (3)*. Àlbum històric de Barcelona Informació Barris – Gràcia. Barcelona: Ajuntament de Barcelona Districte de Gràcia, gener, febrer i abril de 2008.
- CRISTIÀ, Carme. *Els Josepets*. Barcelona: Federació Gràcia Comerç, 2017.
- MARTÍ I BONET, Josep M i altres. *Els Josepets Parròquia de la Verge de Gràcia i Sant Josep*. Barcelona: Arxiu Diocesà de Barcelona, 1987.
- GONZÀLEZ MASIP, Albert. *Els tramvies de Barcelona (Dels orígens a 1929). Història i explotació*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1997.
- SALMERÓN i BOSCH, Carles. *El Metro de Barcelona. Història del ferrocarril metropolità de Barcelona*. Barcelona: C. Salmerón i Bosch, 1992.
- SALMERÓN i BOSCH, Carles. *El Metro de Barcelona-II, Història i tècnica*. Barcelona: C. Salmerón i Bosch, 1992.
- SEGURA, Carme i FARRÉ, Eduard. *Gràcia, a l'ombra dels seus rellotges, Testimonis d'un temps i d'una història*. Col·lecció "La font de l'atzavara", núm.3. Barcelona: Taller d'Història de Gràcia, , 1999.
- SEGURA, Carme, FARRÉ, Eduard i CAMPS, Esteve. *Les Places de Gràcia, Impressions de Josep Buch*. Col·lecció "La font de l'atzavara" núm. 5. Barcelona: Taller d'Història de Gràcia, , 2001.
- SERRA RIERA, Enric. *Geometria i projecte del sòl als orígens de la Barcelona moderna. La vila de Gràcia*. Barcelona: Edicions UPC, 1995.
- SERRA RIERA, Enric. *Geometria i projecte del sòl als orígens de la Barcelona moderna. La vila de Gràcia* (tesi doctoral). Barcelona: UPC, desembre de 1992.
- - VILA I COMAPOSADA, Marc-Aureli. *Recull històric del carrer Gran de Gràcia*.(primera edició 1988). Barcelona: Associació de Comerciants del carrer Gran de Gràcia, 2016;